

চেনিমা ই

শ্রীদুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা

অসমী প্ৰকাশন

গুৱাহাটী-১ : অসম

CHENIMAI, a collection of short stories written by Sri
Durgeswar Sarmah, Head of the Department of Assamese,
Arya Vidyapith College, Gauhati-16 and Published by
Sri Narayan Das, Asomi Prakashan, Anandaram Barua
Road, Gauhati-1. Allright reserved by Mrs. Kiran Devi,
North Gauhati, Gauhati-30.

প্রকাশক :

শ্রীনাৰায়ণ দাস

অসমী প্ৰকাশন

গুৱাহাটী-১, অসম

প্রথম তাৰিখ : ডিচেম্বৰ, ১৯৭৭ চন

বৈটপাত : শ্ৰীকামাখ্যা দত্ত

বেচ : ৩.৫০ টকা

ছপাওঁতা :

শ্ৰীলালমোহন দত্ত

উমা প্ৰেছ

২, পাৰ্চিবাগান লেন,

কলিকতা-৯

উৎসৰ্গ

ককণাৰ প্ৰতীক

শ্ৰীমতী গোবী দেবীৰ

চৰণ কমলেশু

—হৰ্ণেশ্বৰ শৰ্মা।

বাটচ'ৰা

আমাৰ প্ৰথম গল্পৰ গ্ৰন্থ 'কণ্ঠাপক' খুব কম দিনৰ ভিতৰতে পঢ়ুৱৈসকলৰ দ্বাৰা সমাদৃত হোৱাত আমি গভীৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু উৎসাহ লাভ কৰিছোঁ। সেইবাবে সহৃদয় পাঠকসকলৰ প্ৰতি আমাৰ হিয়াভৰা শ্ৰদ্ধাঞ্জলি অৰ্পণ কৰা হ'ল।

বৰ্তমানৰ গল্প কেইটি ১৯৬০-৭৬ চনৰ ভিতৰত ৰচনা কৰা। এই কামত ড. হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাৰ উপৰিও শিল্পী গুণকান্ত বৰুৱা, নেপালী ঔপন্যাসিক শ্ৰীলীল বাহাদুৰ চেত্ৰী, সাহিত্যিক শ্ৰীৰমেশচন্দ্ৰ কলিতা, ড. গংগেশ কৰ আৰু অধ্যাপক শ্ৰীমতীন্দ্রনাথ শিকদানে আমাক বৰকৈ উৎসাহিত কৰিছে। কেউ গৰাকী মহানুভৱ ব্যক্তিৰ ঋণ স্বীকাৰ কৰি 'চেনিমাই' পাঠকসকললৈ আগবঢ়োৱা হ'ল। লগতে উদ্যোগী প্ৰকাশক শ্ৰীনাৰায়ণ দাসৰো তৎপৰতাৰ শলাগ লোৱা হ'ল।

পাঠকসকলৰ স্নেহ আৰু শুভেচ্ছাই পুনৰাই আমাক অনুপ্রাণিত কৰিব বুলি একান্ত আশা ৰখা হ'ল।

আৰ্য্য বিজ্ঞাপীঠ কলেজ
গুৱাহাটী-১৬
৩১।১০।৭৭ চন

ইতি—
বিনীত
দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা

সূচীপত্র

গল্প	পৃষ্ঠা
১। চেনিমাই	১
২। ঝিনাবীর স্বপ্ন	১২
৩। গল্পত	১৭
৪। হলিউদ মেচ	২৪
৫। মেচ মনালিছা	৩১
৬। আক মেচ প্রবাসী	৪১

॥ অধ্যাপক শ্রীদুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ অন্যান্য গ্ৰন্থ ॥

- * স্মৃতি-বেথা, ১৯৪৬
- * ভাষাবিদ বাণীকান্ত কাকতি, ১৯৫৪
- * ভূদান আন্দোলনৰ পটভূমি, ১৯৫৬
- * গান্ধীবাদৰ মূলনীতি, ১৯৬৪
- * অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষা, ১৯৬৭
- * জীৱনী-চয়ন (প্ৰথম খণ্ড), ১৯৭০
- * প্ৰবন্ধ-বিতান, ১৯৭৩
- * কণ্ঠাপক্ষ, ১৯৭৪
- * জনতাৰ কবিতা, ১৯৭৭
- * জীৱনী-চয়ন (দ্বিতীয় খণ্ড), ১৯৭৭
- * নয়নতৰা, ১৯৭৭
- * চেনিমাই, ১৯৭৭

সম্পাদিত

- * পূৰ্বেৰণ, ১৯৫১-৭৭
- * অসম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা, ১৯৬৮
- * খোৰা-খুবী চৰিত, ১৯৭৪

চেনিমাই

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত উপস্থিত হোৱাৰ লগে লগে কালভাৰ্টটো, ওখ ঠাইখন আৰু চেনিমাইৰ বিষয় মুখখনি মোৰ মনৰ দাপোনত আকৌ এবাৰ ভাঁহি উঠিল। ঠিক এই কালভাৰ্টটোৰ কাষতে ঘটনাটো ঘটিছিল। এই ওখ গৰাটোৰপৰাই চেনিমাইয়ে জঁপিয়াই লুইতত পৰি আত্মহত্যা কৰিছিল। কিন্তু আত্মহত্যা কৰা ছোৱালীজনী যে চেনিমাই আছিল সেই কথা মই ঘটনা ঘটাৰ দিনাখন গমকে পোৱা নাছিলো। তিনিদিন পিছত ছোৱালীজনীৰ মৃতদেহ যেতিয়া পানীজিয়লিত ওপঙি উঠিল তেতিয়া মই দেখিলো সেইজনী চেনিমাইৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। পুলিছ ৰিপ'ৰ্টত ভিত্তি কৰি বাতৰি কাকতৰ শেষ পৃষ্ঠাত চেনিমাইৰ আত্মহত্যাৰ বাতৰি ওলাল।

কিন্তু চেনিমাইয়ে আত্মহত্যা কৰিব কিয়? তাইৰ আছিল অফুৰন্ত যৌৱন আৰু শৰতৰ শেৱালিৰ দৰে দেহৰ বৰণ। যিয়ে এবাৰ তাইক দেখিছে, বহু দিনলৈ তাইৰ ছবি মনৰ এলবামত সাঁচি ৰাখিছে। কি বিশ্বয়ৰ কথা সেই ৰূপহী গাভৰু চেনিমাইয়ে আত্মহত্যাৰ মাজেৰে নিজৰ জীৱনৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ললে।

এখন দীঘলীয়া নাটৰ ই মাথোন এটি চমু মুখবন্ধ।

মোৰ এতিয়াও ভালকৈ মনত আছে, সিদিনা আছিল কুৰি চেপ্তেম্বৰ। মই নাইট ক্লাছত লেকছাৰ সমাপ্ত কৰি মাছখোৱা বাছ-ষ্টেণ্ড অভিমুখে আহিলো। ফিন্‌ফিন্‌কৈ বৰষুণ পৰি আছিল। বেগাবেগিকৈ আহি বাছষ্টেণ্ডৰ পূৱ দিশত অৱস্থিত চাৰিমহলীয়া বিল্ডিং-

টোৰ বাবান্দাত খন্তেক আশ্ৰয় ললো। ঘড়িটো চাই দেখিলো
ন বাজিবলৈ তেতিয়াও প্ৰায় চল্লিশ মিনিট বাকী। গাড়ী এবিধ লাগে
নবজাত কিন্তু ন বজাৰ গাড়ী ঠিক সময়ত কোনো দিনে বাছষ্টেণ্ড নেবে।
কেতিয়াবা মহাজনলৈ, কেতিয়াবা টিকট কলেক্টৰলৈ আৰু কেতিয়াবা
আঞ্চলিক মাত্ৰৰ লোকলৈ বাট চাওঁতে ন বজাৰ গাড়ী এৰোতে চাবে
ন বা দহ বাজে। গাড়ীত বহি থকা পেচেঞ্জাৰে আপত্তি কৰে,
ড্ৰাইভাৰৰ লগত মাৰপিট, গালি-গালাজো কৰে। সকলো ঘটনাৰ
সিমানতে শেষ। বাইজৰ স্মৃতি শক্তি নিচেই চমু। কোনো প্ৰতিকাৰ
নাই। ন বজাৰ গাড়ী ন বজাত তথাপি নেবে।

গাড়ী এবাৰ আগলৈকে এই সময়ছোৱা কেনেকৈ কটাওঁ,
সেইটোৱেই মোৰ চিন্তাৰ বিষয় হ'ল। পেচেঞ্জাৰসকলৰ দুই-এজনে
টিকট কাটি উঠি টিনৰ চালিখনৰ তলতে আশ্ৰয় লৈছে। সমুখৰ বহল
আলিটোৱেদি চাৰি-পাঁচজন ডেকা ল'ৰাই বৰষুণকো আওকাণ কৰি
মনৰ আনন্দত উকলি দি পাৰহৈ গৈছে। কোনোবা এজনে বিক্ৰাৰে
যাবলৈ যত্ন কৰি বিফল হৈ বিক্ৰাৱালাক অশ্লীল ভাষাৰে গালি পাৰি
আঁতৰি গৈছে। টিনৰ চালিৰ তলত আশ্ৰয় লোৱা মানুহবিলাকে সময়
কাটিবলৈ ইচ্ছামতে বিড়ি ছুপিছে, চাধা মলিছে আৰু অশ্লীল কথা কৈ
কিৰীলি পাৰিছে আৰু ঢেক্‌ঢেক্‌কৈ হাঁহিছে। বৰষুণৰ মাজতো মদাহী
দুই-একে থৰক-বৰককৈ খোজকাঢ়ি বহল আলিটোৱেদি ভোবভোবাই গৈ
আছে। সিহঁতৰ ভোবভোবণি শুনি বাবান্দাত আশ্ৰয় লোৱা এটা
ফপৰা কুকুৰে বৰকৈ ভুকিছে। কুকুৰটোৰ কাষৰ খুটাটোত আউজি
থকা চিপাহিটোৱে কুকুৰটোৰ ভুকভুকনিত অতিষ্ঠ হৈ তাক মৰিয়াবলৈ
লাঠিডাল জোকাৰিছে।

মই আকৌ এবাৰ ঘড়িটোলৈ চালো। ন বাজিবলৈ এতিয়াও দহ
মিনিট বাকী। বৰষুণ ক্ৰমে ডাঙৰ হৈ আহিছে। বাবান্দাৰ উত্তৰ
মূৰলৈ মই আগুৱাই গলো। এই পিনেদি বাছখনত উঠিবলৈ অধিক
সুচল।

বাবান্দাৰ চুকটোৰপৰা কোনোবাই মোক মতা বেন শুনিলো।—

“এই ফালে আহক।”

“কোন, কোনে মাতিছে?”

“মই, ময়ে মাতিছো।”

“কিয়?”

“আহক, কাষ চাপি আহকচোন।”

“কিয় কোৱাচোন?”

“মই আপোনাৰ লগত যাম।”

“কলৈ?”

“আপোনাৰ ঘৰলৈ।”

“কিয়? তোমাক দেখোন মই চিনিবকে পৰা নাই।”

“চিনিব লাগিছে কিয়?”

“নাই, নাই, মই তোমাৰ কথা একোকে বুজিব পৰা নাই।”

“বুজিব, বুজিব, মোক আপোনাৰ ঘৰলৈ লৈ বলকচোন বাক।”

“ওহোঁ। মই তোমাক মোৰ ঘৰলৈ নিব নোৱাৰো। মোৰ ল'ৰা
আছে, তিৰোতা আছে, অচিনাকি ছোৱালী এজনীক এই বাতিখন মোৰ
ঘৰলৈ কি সাহসত নিম? মানুহে মোৰ ওপৰতে কি ধাৰণা লব।”

“ঘৰলৈ নিনিয়ে যদি নৈৰ পাৰৰ নৌ গৰাটোলৈ বলকচোন।”

এইবুলি কৈ সেই গাভৰু ছোৱালীজনী মোৰ সমুখত থিয় হ'ল।
জোনাকত তাইৰ শুভ্ৰ দেহৰ বৰণ দেখি মই বিস্মিত হৈ পৰিলো। চকুলৈ
চাওঁতে তাই মোৰ হাতত থাপ মাৰি ধৰিলে। কাণ্ড দেখি মই অবাক।
জোৰেৰে আঁজোৰ মাৰি তাইৰ কৰ-বন্ধনৰপৰা মই মুক্তিলাভ
কৰিলো। মোৰ সমগ্ৰ শৰীৰ ভয় আৰু শংকাত থৰথৰকৈ কঁপিবলৈ
ধৰিলে। কম্পিত কণ্ঠেৰে মই কবলৈ ধৰিলো—

“তুমি এইবোৰ কৰিছা কি? এই বাজছৱা স্থানত এনেখন কৰিছা
কিয়? তুমি মোৰ চাকৰিটো খাব খুজিছা নেকি?”

“চাকৰি আকৌ খাম কিয়? এনেখন কৰাৰ কাৰণে আপোনাতকৈ

ডাঙৰ মানুহৰো চাকৰি যোৱাৰ সংবাদ মই দেখোন কোনো দিনে শুনা নাই।”

ছোৱালীজনীৰ যে মতলব ভাল নহয়, এই কথা বুজিবলৈ মোৰ বাকী নাথাকিল। তাই এজনী আওবাটে যোৱা ছোৱালী। কিন্তু তাই আওবাটে যাব কিয়? তাইক জানো প্ৰকৃত পথ দেখুৱাই দিয়া সমাজৰ দায়িত্ব নহয়? সমাজে জানো এই দায়িত্ব নিষ্ঠাৰে পালন কৰিছে?

“তোমাৰ নাম?” মই প্ৰশ্ন কৰিলো। উত্তৰত তাই কলে—“মোৰ নাম জানি আপোনাৰ কি লাভ?”

“বহুতো লাভ। নাম নাজানা ফুলতকৈ নাম জানা ফুলৰ সৌৰভে মানুহক বেছি তৃপ্তি দিয়ে।” তাইৰ প্ৰতি সামান্য সহানুভূতিৰ ভাব দেখুৱাই উত্তৰ দিলো।

তাই বিচৰা উত্তৰ এটা পাই ছোৱালীজনীয়ে তপৰাই কলে—“মোৰ নাম চেনিমাই।”

চেনিমাইৰ নামটো মোৰ মনৰ মাজতে কেইবা বাৰো আওবালো আৰু লগে লগে মোৰ সৰ্ব শৰীৰ শিয়ৰি উঠিল। আন কোনো কাৰণতে নহয়, সম্পূৰ্ণ মানবীয় সহানুভূতিৰ তাড়নাত মই চেনিমাইৰ হাতখনত ধৰিলো আৰু কঁপা কঁপা মাতৰে তাইক কলো—

“তোমাৰ ঘৰলৈ মোক লৈ ব’লা চেনিমাই।”

চেনিমাইৰ মুখত এটি আত্মতৃপ্তিৰ হাঁহি বিৰিঙি উঠিল। তাইৰ পিছে পিছে যাবলৈ তাই মোক ইঙ্গিত কৰিলে। আন্ধাৰৰ আৰ লৈ মন্ত্ৰমুগ্ধ সৰ্পৰ দৰে মই তাইক অনুসৰণ কৰিলো। মোৰ হৃদয়ত এটি অপৰাধীৰ মনস্তত্ত্ব আৰু বিষন্ন ভাব আৰু চেনিমাইৰ মনত বিজয়িনীৰ এটি পৰম গৌৰৱ।

চেনিমায়ে ঘিমান বেগেৰে মোৰ আগে আগে খোজ ললে ময়ো সিমান বেগেৰে তাইক অনুসৰণ কৰিলো। এটা সময়ত বেল লাইনৰ দাঁতিত থকা তাইৰ পঁজা ঘৰটো পালোঁগৈ। শাৰী শাৰী পঁজা ঘৰত

জিৰ’ পাৱাৰৰ বিজুলি লাইটবোৰ জ্বলি থকা দেখিলো। গোটেই ঠাইখনত এটা উৎকট দুৰ্গন্ধ; এটা বীভৎস পৰিবেশ। নাৰী কণ্ঠৰ খিলখিল হাঁহি, সুৰাপায়ী পুৰুষৰ ভগ্ন কণ্ঠস্বৰ। চিঞৰ-বাখৰ, অশ্লীল গালি-গালাজ, চৰণৰ দ্ৰুত সঞ্চালনৰ গিৰিপ্-গিৰিপ্ শব্দ।

মই উপলব্ধি কৰিলো—হাইজা বেমাৰত উছন হোৱা মধ্যযুগীয় গাঁৱৰ সীমান্তৱৰ্তী অঞ্চলত অৱস্থিত এখনি শ্মশানত মই যেন এজন ভীতিবিহ্বল পংগু মানৱ। ঠাইখনৰ সকলো পৰিস্থিতি উৎকট দুৰ্গন্ধৰ লগত মিলিত হৈ এটি নাৰকীয় পৰিবেশনৰ সৃষ্টি কৰিছিল। মই বহি থকা চকীখনৰ সমুখৰ বিচনাখনত চেনিমাই বহি পৰিল। বিচনাৰ কাষতে থকা পেকিং বাকছৰ টেবিলখনত জ্বলি থকা এটি ধূপৰপৰা ধোঁৱাবোৰ কুণ্ডলি পকাই শূন্যলৈ গতি কৰিলে। কথা-ছবিৰ অজস্ৰ নায়ক-নায়িকাৰ দেহাবয়বৰ প্ৰদৰ্শন কৰা ছবি চেনিমাইৰ কোঠাটোত আৰি থোৱা আছিল। মই লক্ষ্য কৰিলো চিকাৰ আগত পৰা বাঘিনীৰ দৰে চেনিমাইয়ে মোৰ ফালে চাই আছিল।

মোৰ জেপত থকা এখন কুৰিটকীয়া নোট চেনিমাইৰ হাতত গুজি দিলো। তাই এটি কোমল হাঁহি মাৰি স্মুৱাই থলে। এই ছেগতে মই চেনিমাইক সুধিলো—

“তোমাৰ ঘৰ ক’ত চেনিমাই?”

“বতনপুৰত।”

“বতনপুৰত? বতনপুৰ ক’ত?”

“মিৰ্জাপুৰ। চাৰি মাইল দক্ষিণে।”

“তোমাৰ দেউতাৰ আছেনে?”

“আছে।”

“মাৰ একা?”

“নাই।”

“তুমি এই বাটে আহিলা কিয়?”

“জোয়াই থকাৰ আন সকলো বাট বন্ধ হোৱাত।”

মই লক্ষ্য কৰিলো। কথাষাৰ কোৱাৰ লগে লগে চেনিমাইৰ চকুৰ কোণ কেইটা সেমেকি পৰিল। তাই উচুপি উচুপি কবলৈ ধৰিলে—

“মই জানো, এই বাট কণ্টকাকীৰ্ণ পাপৰ বাট।” কিন্তু পেটৰ ভাত-মুঠি মোকোলাবলৈ মোৰ কাৰণে আন সকলো পথেই যে বন্ধ। দুৰ্ভাগ্যই মোক এই বাটেৰে লৈ আহিছে। মই এতিয়া কেনেকৈ এই বাট এৰি আন বাট লম। মোৰ বিশ্বাস যি এবাৰ এই বাটত খোজ পেলাইছে, সমগ্ৰ জীৱন জুৰি যত্ন কৰিলেও তাই এই বাট এৰি উভটি যাব নোৱাৰিব। উভটি গলেও অনুশোচনাৰ জুয়ে তাইক তিলতিলকৈ দগ্ধ কৰিব।”

“নহয় চেনিমাই, তুমি এই বাট এৰিব লাগিব। তুমি এই পংকিলতা-পূৰ্ণ বাটৰ যাত্ৰী হব নোৱাৰা। তোমাক মই.....।” মোৰ মুখৰ কথাষাৰ শেষ নোহওতেই চেনিমাইয়ে হাঁহি মাৰি কলে—“আপুনি মোক নিজৰ কৰি লব নহয়নে? আপোনাৰ দৰে বহুতৰ মুখত এই কথা শুনাৰ মোৰ সৌভাগ্য হৈছে।”

চেনিমাইৰ কথা আৰু বহল কৰিবলৈ সুবিধা নিদি মই কৈ উঠিলো—“নহয় চেনিমাই, বহুতৰে লগত তুমি মোক তুলনা নকৰিবা। মই একক আৰু নিঃসঙ্গ। কিন্তু সেইবুলি মই তোমাক নিজৰ কৰিও লব বিচৰা নাই। মই বিচাৰিছো তুমি এই বাট এৰি পেলোৱা ভক্তি। এই পথ ঘৃণিত পথ। এই পথেৰে খোজ কাঢ়ি তোমাৰ নাৰীত্বক অৱমাননা নকৰিবা। ধন আৰ্জনৰ বহুতো পথ খোলা আছে চেনিমাই। তুমি তাৰে যি কোনো এটা বাচি লৈ নিজৰ পেটৰ ভাত-মুঠি মোকোলাবলৈ যত্ন কৰা। বিন্দুমাত্ৰ পলম নকৰাকৈ তুমি এই পথ পৰিত্যাগ কৰা। মনত ৰাখিবা, এই পথেৰে তুমি সবহ দিন খোজ কাঢ়িব নোৱাৰিবা। এই পথ অত্যন্ত চমু। এই পথত তোমাৰ যিসকল সহযাত্ৰী, সিহঁত নেহাত স্বার্থপৰ, ধূবন্ধৰ, চয়তান, নীচতম ব্যক্তি। সিহঁতে ভদ্ৰতাৰ মুখা পিন্ধে; ৰাতি হলে সেই মুখা খুলি থৈ বহু জানোৱাৰৰ দৰে মাংসৰ অন্বেষণত অন্ধকাৰ গলিয়ে-গলিয়ে ঘূৰি ফুৰে। তুমি সিহঁতৰ সংগ এৰা। নিজৰ

ভৰিৰ ওপৰত থিয় দিবলৈ যত্ন কৰা। মই জানো মোৰ এই অযাচিত উপদেশ শ্ৰৱণ কৰি তুমি বিবৰ্ত্ত হৈ উঠিছা। তথাপি মই নিকপায়। মোৰ এটা সামাজিক দায়িত্ব আছে। বেয়াক ভাল কৰা মোৰ জীৱনবীমা। ভণ্ডামিৰ মুখা পিন্ধিবলৈ মই অপাৰগ। পলোৱা পলোৱা ভক্তি, নৰকৰ এই ছবিত বায়ু সেৱন কৰি পছমকলি সদৃশ তোমাৰ এই দেহ অপৱিত্ৰ নকৰিবা।”

মই লক্ষ্য কৰিলো চকু দুটা বহলকৈ মেলি দি চেনিমাইয়ে মোৰ ফালে চাই আছে। মই তাইৰ ফালে চোৱাৰ লগে লগে চেনিমাইয়ে তাইৰ দৃষ্টি মোৰপৰা আঁতৰাই নি আনফালে নিক্ষেপ কৰিলে আৰু উচুপি উচুপি কবলৈ ধৰিলে—

“কি কৰিম ককাইটি, মই যে নিকপায়! মই এই পথ সইছাই লোৱা নাই। অৱস্থাই মোক এই পথলৈ আজুৰি আনিছে। সমাজে এই পথলৈ মোক ঠেলি দিছে। এই পথ এৰি এতিয়া মই কোন পথেৰে খোজ কাঢ়িম। মোৰ হৃদয়ে আন সকলো পথকে পাহৰি পেলাইছে। এই পথৰপৰা কোনে মোক উদ্ধাৰ কৰিব? এই দেশত কোনোবা মহানুভৱ ব্যক্তিৰ জন্ম হৈছেনে, যি মোৰ দৰে বিপদগ্ৰস্তক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হৈ আছে?”

চেনিমাইৰ কথা শুনি মই তন্ময় হৈ পৰিলো আৰু তাইৰ মুখৰ ফালে অনিমেৰ নেত্ৰে চাবলৈ ধৰিলো। মোৰ অৱস্থিতিৰ ওপৰত চেনিমাইয়ে কোনো ধৰণৰ গুৰুত্ব আৰোপ নকৰি প্ৰাণৰ উচ্ছ্বাসেৰে মাথোন কৈ যাবলৈ ধৰিলে: “মোৰ মাতৃৰ নাম সত্যৱতী। মোৰ পৰম দুৰ্ভাগ্য সত্যৱতীৰ জীয়াবী হৈ মই অসতীৰ জীৱন-যাপন কৰিলো। কিয় কৰিলো? মই যৌৱনত ভৰি দিয়াৰ লগে লগে মোৰ পৰম আৰাধ্যা মাতৃদেৱীয়ে হাইজা বেমাৰত বিনা চিকিৎসাই জীৱনৰ শেষ নিশ্বাস পেলালে। মই তেতিয়া উচ্চ ইংৰাজী বিদ্যালয়ৰ দশমমান শ্ৰেণীত পঢ়ি আছিলো। অৰ্থৰ অভাৱত দেউতাই মোক স্কুললৈ যোৱা বন্ধ কৰি দিলে। দেউতাৰ পাঁচ বিঘা খেতিৰ মাটি আছিল। সিয়ো বন্ধকত

গ'ল। এমাজ খাই এমাজ লঘোনে থাকি আমি গোটেই পৰিয়ালটোৱে দিন কটাবলৈ ধৰিলো।

“আৰ্থিক কষ্টত পৰিলেও আমি কোনো বকমে ভবিষ্যত সুখৰ আশাত চলি আছিলো। কিন্তু দেউতাৰ এটা সামান্য ভুলৰ কাৰণে ঘৰুৱা পৰিস্থিতি বেছি গভীৰ আৰু ভয়াবহ হৈ পৰিল। গাঁৱৰে হৰকান্ত মণ্ডলৰ পৰামৰ্শ মতে দেউতাই পুনৰ বিবাহ কৰিলে। ঘৰখনত মোৰ স্থিতি মাহী আইৰ কাৰণে অসহনীয় হৈ পৰিল। মই নাখালেও খোৱা, কাম কৰিলেও নকৰা জগৰত দিনে-নিশাই মাহী আইৰ চকুৰ কুটা দাঁতৰ শূল হৈ পৰিলো। মাহী আইৰ ঈৰ্ষাৰ জুইত ওচৰ-চুবুৰীয়াই ঘিউ ঢালিবলৈ ধৰিলে। মই বৰ নিকণায়ত পৰিলো। তথাপি মাহী আইৰ সকলো অত্যাচাৰ মই নীৰৱে সহ্য কৰিবলৈ সাজু আছিলো। কিন্তু তেওঁ যেতিয়া মোৰ তিনিজনী ভনী আৰু দুজন কোমল বয়সৰ ভাতৃৰ ওপৰত নিৰ্বিচাবে অত্যাচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে, সেই দৃশ্য মোৰ কাৰণে বৰ অসহনীয় হৈ পৰিল। দেউতাক এই বিষয়ে কোৱা হ'ল। তেওঁ প্ৰতিকাৰৰ ব্যৱস্থা হাতত লোৱা দূৰৰ কথা, আমাক ঘৰৰপৰা ওলাই যাবলৈ হুকুম কৰিলে। মাতৃয়ে জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্তত কোৱা এবাৰ কথা এতিয়াও মোৰ মনত আছে—“মই আহিলো চেনিমাই। সৰু সৰু ভায়েক-ভনীয়েকৰ হঁতক চাবি।” নিকপায় হৈ গাওঁ পঞ্চায়তৰ সভাপতি বত্ৰেশ্বৰ পাঠকক লগ ধৰিলো আৰু তেওঁৰ যত্নতে বতনপুৰ গাঁৱৰ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত শিক্ষকতা কৰাৰ মোৰ সৌভাগ্য হ'ল। বত্ৰেশ্বৰ পাঠকৰ এই সহায়ৰ কথা মই জীৱনত পাহৰিব নোৱাৰিম। কিন্তু পাঠকৰ মই যিমানে ওচৰ চাপিলো, তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ বিভিন্ন ৰূপ এটি এটিকৈ মোৰ চকুত পৰিবলৈ সৰহ দিন নালাগিল। মানুহজনৰ বয়স প্ৰায় তিনিকুৰি। টকা-পইচাৰ তেওঁৰ অভাৱ নাছিল। তেওঁ আছিল নিঃসন্তান আৰু প্ৰায় পাঁচ বছৰ আগেয়েই তেওঁৰ পৰিবাৰে পিতৃজনীত ৰোগত ইহলীলা সম্বৰণ কৰিছিল। তেতিয়াৰপৰা তেওঁৰ জীৱনৰ বিষয়ে বহুতো গল্প-গুজৰ শুনা যায়। মই ব্যক্তিগতভাৱে তেনেবোৰ গল্পৰ

ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰা নাছিলো। আৰম্ভণিৰেপৰা মই লক্ষ্য কৰিছিলো মানুহজনৰ মোৰ প্ৰতি হৃদয়ৰ কোনোৱাখিনিত এটি বিশেষ ধৰণৰ দুৰ্বলতা আছে। মই তেওঁৰ সেই দুৰ্বলতাক সম্প্ৰসাৰিত আৰু অভিব্যক্তি লাভ কৰাৰ অকণো সুযোগ দিয়া নাছিলো। কিন্তু কোনো ব্যক্তিৰ চৰিত্ৰক বাহিৰৰ কোনো শক্তিয়ে সৰহদিন আৱৰি ৰাখিব নোৱাৰে। এই কথাষাৰ মানুহজনৰ চৰিত্ৰত সত্য বুলি প্ৰমাণিত হ'ল।

...এদিনৰ এটা ঘটনা। তেওঁ মোক তেওঁৰ ঘৰলৈ মাতি পঠালে। তেওঁ যেতিয়া বিদ্যালয়ৰ সভাপতি তেওঁৰ হুকুম না কৰিবলৈ মোৰ সাহস ক'ত? আদেশ অনুসাৰে তেওঁৰ ঘৰত মই উপস্থিত হলোঁগৈ। কিন্তু মানুহজনে মোৰ প্ৰতি যি অশিষ্ট ব্যৱহাৰ কৰিলে তাক মই জীৱনত পাহৰিব নোৱাৰিম। ময়ো মোৰ নাবীত্বক অৱমাননা কৰিবলৈ খোজাত তেওঁক দুই কথা শুনাই দিলো। সেয়ে মোৰ কাৰণে কাল হ'ল। মিছা অভিযোগ আনি তেওঁ মোক চাকৰিৰপৰা বৰখাস্ত কৰিলে। বিদ্যালয়সমূহৰ সহকাৰী পৰিদৰ্শক, উপ-পৰিদৰ্শক আৰু পৰিদৰ্শকৰ ওচৰত আপত্তি কৰিলো। কোনেও মোৰ কথাত ৰূপপাত নকৰিলে। সকলোৱে মোক তিৰস্কাৰ কৰিলে। মই উপলব্ধি কৰিলো ত্ৰায়ৰ মৃত্যু ঘটিছে! ঈশ্বৰৰ চকু অন্ধ হৈছে! নৈতিক সূত্ৰ ভঙলোকৰ শাসনৰ বাবে গঢ়ি লোৱা অস্ত্ৰ হৈ পৰিছে। এই সকলোবোৰ বলীৰ বক্ষা-কবচ; দুৰ্বলীৰ বাবে মাত মাতোটা কোনো নাই। এনেদৰে ভীষণ অশান্তিৰ মাজেৰে মই দিন কাটাবলৈ ধৰিলো। একে বুঢ়ী নাচনী তাতে নাতিনীয়েকৰ বিয়া। চাকৰি যোৱাৰ পিছত মই পুনৰ মাহী আইৰ পাঞ্জাত পৰিলো। তেওঁ মোৰ কটা ঘাত কলাখাৰ ছটিয়াবলৈ ধৰিলে। জীৱন মোৰ কাৰণে দুৰ্বহ হৈ উঠিল। নিকপায় হৈ কিবা এটা নিযুক্তি পোৱাৰ আশাত গাঁৱৰে সুভদ্ৰা বুঢ়ীৰ লগত বতনপুৰ এৰি গুৱাহাটী পালোঁহি। লঘোনে, ভোকে এইখন নগৰৰ অন্ধকাৰ গলিত দিন কটাবলৈ ধৰিলো। অনেকক খাটনি ধৰিলো। নাই, কতো একো

সুযোগ-সুবিধা নহ'ল। সুভদ্রা বুঢ়ীয়ে মোৰ মনৰ অস্থিৰতা লক্ষ্য কৰি এদিন কলে—নগৰৰ বাটে-পথে পইচা পৰি আছে চেনিমাই। তই মাথোন বুটলিব জানিব লাগিব। তই বেউলাৰ দেশৰ জীয়াবী হব পাৰ; কিন্তু মনত বাখিবি এতিয়া সেই বেউলাও নাই, লখীন্দৰো নাই। সিহঁতৰ হাড়ত কেতিয়াবাই ছুৰি গজিল। এতিয়া টকাৰ যুগ, ভণ্ডামিৰ যুগ। টকাৰে আৰু ভণ্ডামিৰে সকলো কৰিব পাৰি। ৰাতিক দিন কৰিব পাৰি, দিনক ৰাতি কৰিব পাৰি; উৰামাৰি জোনত উঠিব পাৰি। তই মাথোন সন্মতি দে, টকা আহি কোঁচত ভৰি পৰিব। সুভদ্রা বুঢ়ীয়ে অনেকক টকা ধৰাৰ ফন্দি পাতিবলৈ শিকাইছে।...

...সুভদ্রা বুঢ়ীৰ কথা মই প্ৰথমে বুজিব পৰা নাছিলো। পিছত বুজিলো আৰু নিকপায় হৈ চকুলোৰে দুগাল টিয়াই সন্মতি দিলো। টকা মই অনেক পালো। কিন্তু মোৰ জীৱনৰ যথাসৰ্বস্ব চয়তানহঁতে লুটি নিলে। এতিয়া মই অনুতপ্ত, চিন্তাৰে দগ্ধ, নিকপায়, নিঃসহায়।”

চেনিমাইৰ কথাবোৰ শুনি মোৰ এনে লাগিল যেন গোটেই পৰিবেশটোয়ে এটি ভয়ংকৰ বিষয়ৰ সৰ্পৰ ৰূপ ধাৰণ কৰি মোৰ সৰ্বশৰীৰ মেৰিয়াই পেলাবলৈ উপক্ৰম কৰিছে। মোৰ যেন নিশ্বাস-প্ৰশ্বাস ৰোধ হোৱাৰ অৱস্থা সমাগত। 'মই সেই সক পঁজাটোৰ দুৱাৰখন খুলি বেগেৰে অন্ধকাৰ গলিটো পাৰ হবলৈ ধৰিলো।

চেনিমাইয়ে গালত হাত দি বিষয়ভাৱে মোৰ গতিবেগলৈ লক্ষ্য কৰিলে। এবাৰ চেনিমাইয়ে কাতৰ কণ্ঠেৰে চিঞৰি উঠিল—“এই নৰকৰপৰা মুক্ত হবলৈ মই উদ্ধিগ হৈ পৰিছোঁ। কোনে পাৰা মোক উদ্ধাৰ কৰা। মোক এই যন্ত্ৰণাৰপৰা মুক্তি দিয়া।”

চেনিমাইৰ কৰুণ কণ্ঠস্বৰে মোৰ গতিবেগ দ্ৰুততৰ কৰি তুলিলে। দুৰ্গন্ধ গলিটো এৰি আহি নৈৰ পাৰৰ বহল আলিটোত মই উপস্থিত হলোহি। চেনিমাইৰ কথা ভাবি মোৰ বুকুখন বৰকৈ কঁপিবলৈ ধৰিলে।

যিখন বাছেৰে মই যাব লাগিব ইতিমধ্যে বাছখন ষ্টাৰ্ট হোৱাৰ হোৰ-

হোৰ শব্দ মোৰ কাণত পৰিল। লৰা-লৰিকৈ মই বাছত উঠিলোঁগৈ। বাছখনে কলিভাৰ্টটো আৰু সেই ওখ ঠাইখিনি পাৰহৈ নৈৰ পাৰৰ বহল আলিটোৱেদি পশ্চিমফালে দ্ৰুত বেগেৰে যাবলৈ ধৰিলে। কলিভাৰ্টটো দেখি চম্পাফুলৰ দৰে কোমল চেনিমাইৰ লৱনী মুখখনি মোৰ মনৰ দাপোনত আকৌ এবাৰ উজ্জলি উঠিল। সেই বিষয় মুখ, বক্ৰ চাৱনি, কুঁহিপাত যেন কোমল কোমল দেহাবয়বৰ ছবি মোৰ চকুৰ আগেৰে বিজুলিৰ বাতিৰ পোহৰৰ দৰে চাতকৈ পাৰ হৈ যাবলৈ ধৰিলে। এই ঠাইখিনিত নিজৰ কৃতকৰ্মৰ কাৰণে অনুতাপত দগ্ধহৈ চেনিমাইয়ে লুইতৰ পৱিত্ৰ বাৰিধাৰাত জঁপিয়াই পৰি আত্মহত্যা কৰিছিল। আত্মহত্যাৰ তিনিদিন পিছত যেতিয়া মৃতদেহ পানীজিয়লিত ওপঙি উঠিল তেতিয়াহে মই গম পালো, সেই দেহ চেনিমাইৰ বাহিৰে আনৰ নহয়। মানুহে বেৰি বেৰি চেনিমাইৰ মৃতদেহ চালে। স্থানীয় বাতৰি কাকতত উন্মুক্ত কবৰীৰে ওপৰ মুখকৈ পানীত ওপঙি থকা চেনিমাইৰ মৃতদেহৰ কৰুণ চিত্ৰ সহ বাতৰি ওলাল—“পৰহি সন্ধিয়া মাছখোৱা ময়দানৰ কাষত ব্ৰহ্মপুত্ৰত জঁপিয়াই পৰি আত্মহত্যা কৰা ছোৱালীজনী এজনী আওবাটে যোৱা ছোৱালী। বিশ্বস্তসূত্ৰে গম পোৱা হৈছে তাইৰ ঘৰ মিৰ্জা অঞ্চলৰ ৰতনপুৰ গাঁৱত। আত্মহত্যাৰ কাৰণ জনা নাযায়। পুলিছে ঘটনাৰ অনুসন্ধান কৰিছে।”

ঝিনাবীৰ স্বপ্ন

নৈখনৰ নাম ঝিনাবী। পাৰত থকা গাওঁখনৰ নাম সোণামুখী। সোণামুখী গাওঁ সোমালেই দক্ষিণ দিশৰ প্ৰথমে পোৱা ঘৰখনৰ নাম বতনুৰ ঘৰ। বতনুৰ ঘৰৰ সৰু খিৰিকীখনৰে আলিবাটলৈ চাই থকা ছোৱালীজনীৰ নাম মধুমতী। মধুমতীৰ কাষত বহি থকা ছোৱালীজনীৰ নাম কাঞ্চন। কাঞ্চনে প্ৰথমে আলি কেঁকুৰিটোৰ কাষত ঘটনাটো খিৰিকীৰে দেখা পালে। তাৰ পিছতহে মধুমতীয়ে দেখিলে। চাইকেলখন ছিটিকি দূৰত পৰিলগৈ। মানুহজনক গাড়ীখনে চেপা মাৰি ধৰিলে। গাড়ীৰ তলত পৰি মানুহজনে নিসহায়ভাৱে চিঞৰিবলৈ ধৰিলে। ক্ষন্তেক পিছতে মানুহজনৰ চিঞৰ-বাখৰ নোহোৱা হ'ল। মানুহজন তেজেৰে লুতুৰি-পুতুৰি হ'ল।

গোটেই ঠাইখনত ছৰাছৰা লাগি পৰিল। কেউফালৰপৰা মানুহ আহি আলি কেঁকুৰিটোত গোট খালে। ইতিমধ্যে গাড়ীৰ চালকজন পলাই পটং দিলে। খিৰিকীৰে ঘটনাটো দেখি মধুমতী আৰু কাঞ্চন বিস্মিত হ'ল। গোটখোৱা মানুহবোৰৰ কোনোৱে গাড়ীখনত কোবালে, কোনোৱে গাড়ীৰ তলত পৰি থকা মানুহজনক টানি উলিয়াবলৈ যত্ন কৰিলে, কোনোৱেবা আকৌ চাইকেলখন টানি আনি আলিৰ ওপৰত থলে। কেতবোৰে ত্ৰুন্ধ মূৰ্তি ধাৰণ কৰি গাড়ীৰ চালকজনক বিচাৰিলে। আন কিছুমানে গোটেই ঘটনাটোৰ সবিশেষ জনাবলৈ পুলিছ থানালৈ লৰ ধৰিলে।

মধুমতী আৰু কাঞ্চনে ঘটনাটো নিজ চকুৰে দেখিলে। সোণামুখী গাঁৱৰ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ শিক্ষকজনক হনুমান পাবলিক কেৰিয়াৰে খুন্দিয়াই প্ৰাণনাশ কৰিলে।

সোণামুখী এখন আওহতীয়া গাওঁ। এখন বিদ্যালয়, এটা ডাকঘৰ, এখন ডাক্তৰখানা, এটা পাৰঘাট আৰু হৰিবিলাস ঠিকাদাৰৰ এখন জৰাজীৰ্ণ মটৰ গাড়ী—এইখিনিয়ে সোণামুখী গাঁৱৰ জনগণৰ আকৰ্ষণৰ একমাত্ৰ সম্পদ। হৰিবিলাসৰ গাড়ীখন গেৰেজৰপৰা ওলোৱাৰ লগে লগে জাকে জাকে ঔ-বিজলুৱা ল'ৰা-ছোৱালীবিলাক ঘৰৰপৰা পছলি-মুখলৈ লৰ ধৰে। খেনোৱে পোট-পোট, খেনোৱে ভোট-ভোট কৰে। হৰিবিলাসৰ গাড়ীয়ে হৰ্ণ দিয়াৰ প্ৰয়োজন নাই। কিয়নো হৰিবিলাসৰ গাড়ীৰ প্ৰতি হাটুৱা বাটুৱা সকলো সচেতন। পাক-ঘৰৰপৰা ন-বোৱাৰীয়েও হৰিবিলাসৰ গাড়ীলৈ এবাৰ ভূমুকিয়াই চায়। তাঁতশালত বহি থকা বুঢ়ীয়েও হৰিবিলাসৰ গাড়ীলৈ ডিঙিমেলি নোচোৱাকৈ নাথাকে। মূৰত কলহ লৈ নদীৰপৰা পানী অনা গাভৰুৱেও পিচলিপৰা বুকুৰ কাপৰখন ঠিক-ঠাক্ কৰি লৈ হৰিবিলাসৰ গাড়ীখনলৈ কেৰাহিকৈ চাই মিচিকিকৈ হাঁহি এটা মাৰে। সেই হাঁহিত গাড়ীৰ চালকৰ হৃদয় গলি যায় আৰু অজানিতে গাড়ীৰ গতিবেগ বৃদ্ধি পায়।

হৰিবিলাসৰ গাড়ীখন যে খুব দেখনিয়াৰ এনে নহয়; গাড়ীখনৰ আৱাজটোহে শুনিব লগা। এই গাড়ীখন সম্পৰ্কে গঞা-বাইজৰ মাজত বিভিন্ন গল্প-গুজৰ। তিবোতাৰ ওপৰত বৰ মটা চেলোৱা গাঁৱৰ ধোদৰ পচলা পুৰুষ কেইজনে হৰিবিলাসৰ গাড়ী সম্পৰ্কে মেল মাৰি আলি কেঁকুৰিটোত বহি দিনটো কটাই দিয়ে। প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত কেইবা বাৰো ফেল মাৰি পছলি শুঙি ফুৰা চেঙেলিয়া ল'ৰা কেইটিৰ মতে হৰিবিলাসে গাড়ীত নিয়মিতভাৱে বেল নিদিয়ে; গাড়ীখন জাপানী গাড়ী, দ্বিতীয় মহাসমৰত এখন হাত হেৰুৱাই অহা বত্ৰেশ্বৰ হাবিলদাৰৰ মতে গাড়ীখন ওৱাৰ কোৱালিটি গাড়ী, আমেৰিকান

সৈন্তই ডিমাপুৰত এৰি যোৱা গাড়ী। হাবিলদাৰৰ লগত তৰ্ক কৰি ভোগাই জ্যোতিষীয়ে গণনা কৰি কয় যে গাড়ীখন মহাবাজ ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনৰে গাড়ী, গতিকে একেবাৰেই আচলি গাড়ী। লটাৰীৰ টিকট বিক্ৰী কৰা সোণামুখী ডাকঘৰৰ পিয়নটোৰ মতে হৰিবিলাসে গাড়ীখন লটাৰী খেলতহে পোৱা গাড়ী। যি সকলে কেইবা বাৰো লটাৰীৰ টিকট কিনি একো পোৱাৰ সৌভাগ্য হোৱা নাই, তেওঁলোকে লটাৰী কোম্পানীৰ দুৰ্ণাম কৰিবৰ কাৰণেহে হৰিবিলাসৰ গাড়ীখন বেয়া বুলি প্ৰচাৰ কৰিছে।

বতনপুৰলৈ এই গাড়ীখন আহিবৰ দিনাবেপৰা বহুতো ঘটনা ঘটিল। সেইবোৰক ঘটনা নুবুলি অঘটন বোলাই ভাল। গাড়ীখন অহাৰ তৃতীয় দিনা হৰিহৰ মৌজাদাৰৰ দঁতাল হাতী মৰিল। গতিকে মাউতৰ চাকৰি গ'ল।

এতিয়া গাঁৱৰ মানুহবোৰৰ অলপ খোজ কাঢ়িলেই ভাগৰ লগা হ'ল কাৰণ তেওঁলোকে হাত ডাঙিলেই হৰিবিলাসৰ গাড়ীয়ে তেওঁলোকক গাড়ীত তুলি নিয়ে। হৰিবিলাসে পইচা নলয়। তাৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰতিশ্ৰুতিহে লয়। মটৰত উঠা মানুহজনে সেইখিনি সময়ৰ ভিত্তৰে প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে তেওঁক ধাৰ লাগিলেই হৰিবিলাসৰপৰাই লব। ধাৰ এদিন তেওঁক লাগিবই, ছোৱালী বিয়া দিব লাগিব, বৰ ভোজ পাতিব লাগিব, আই-সবাহ পাতিব লাগিব। নহলে জানো গঞা-বাইজে শুদাই এৰিব ?

বতনপুৰত লাহে লাহে হৰিবিলাসৰ সমাদৰ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। পথাৰৰপৰা ধান কঢ়িয়াওঁতে সমবায়ক লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। হাবিৰপৰা খুটা কঢ়িয়াওঁতে লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। স্কুলঘৰৰ কাৰণে ইটা কঢ়িয়াবলৈও লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। পিক্‌নিক খাবলৈ যাওঁতে লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। গাঁৱৰ বেপাৰীসকল হাটলৈ যাওঁতে লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। মাটিৰ সীমালৈ মূৰ ফলাফলি কৰা পালোৱান ছটাক মেডিকেল কলেজলৈ কঢ়িয়াবলৈ লাগিল হৰিবিলাসৰ

গাড়ী। পঞ্চায়তৰ সভাপতিৰ ভোট বিচাৰোতে লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। অশোকাষ্টমীত কুৰি মাইল আঁতৰত থকা লুইতত স্নান কৰিবলৈ যাওঁতে লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। কণ্ঠাঘৰলৈ দৰা যাওঁতে লাগিল হৰিবিলাসৰ গাড়ী। সোণামুখী গাঁৱত হৰিবিলাসৰ গাড়ীৰ দিমাণ্ড ঘাটে-বাটে। সেই কাৰণে হৰিবিলাসে গাড়ীখনৰ নামো ৰাখিলে 'হনুমান পাৰলিক কেৰিয়াৰ'। সোণামুখী গাঁৱৰ মানুহে পাৰলিক কেৰিয়াৰৰ কথা পাহৰিব নোৱাৰে। সোণামুখীৰ পৰিৱৰ্তনৰ ইতিহাসৰ প্ৰত্যেক পাতে পাতে হনুমান পাৰলিক কেৰিয়াৰৰ বৰঙনি সিঁচৰতি হৈ আছে।

এই পৰিৱৰ্তনক কেতবোৰে ভাল বুলিয়েই অভিহিত কৰিলে। আইতৰ তলত আশ্ৰম পতা বুঢ়া ভকতে কিন্তু এই পৰিৱৰ্তনৰ বিৰোধিতা কৰিলে। বিৰোধিতা কৰিলে তেওঁৰ ভাঙুৰী খোলাৰ সভ্য-সকলেও। এই মহলৰ এজন সভ্যৰ মতে সোণামুখীত সুৰাপান সংঘৰ জন্মদাতা হৰিবিলাসৰ বিহাৰী ডাইভাৰজনহে। আন এজনৰ মতে ডাইভাৰজনৰ গাঁৱৰ সিমূৰে পঁজা ঘৰত থকা তিৰোতা জনীৰ লগত কিবা হেনো লেটিপেটি। এই লেটিপেটিৰ স্বৰূপ বিচাৰি সোণামুখী গাঁৱৰ যুৱকসকলৰ মাজত হৰেক বকমৰ গল্প-গুজৰ, ঠাট্টা-মস্কৰা, হাঁহি-থিকিন্দালি।

হৰিবিলাসৰ গাড়ীয়ে এদিন বুঢ়া ভকতৰ আশ্ৰমৰ চকোৱা এখন ভাঙিলে। আন এদিন ভকতৰ ছাগলীজনী খুন্দিয়াই মাৰিলে। আকৌ এদিন খীৰন্তী গাইজনীৰ অৱস্থাও তথৈবচ কৰিলে। বুঢ়া ভকতৰ ইমানখিনি ক্ষতিৰ মূল্য দিবলৈ হৰিবিলাস মান্তি নহ'ল। কাৰণ গাঁৱৰ উতনুৱা ল'ৰাজাকে তেওঁক ভাল পাই যেতিয়া বুঢ়া ভকতৰ কথাই নাই, তেওঁ ৰজাকো ককাই নোবোলে।

এইজন হৰিবিলাসৰ জীৱনতো যে একাৰ নামি আহিব, এই কথা হৰিবিলাসে সপোনতো ভবা নাছিল। ভবা নাছিল তেওঁৰ ডাইভাৰ-জনে আক ভবা নাছিল সোণামুখী গাঁৱৰ নিৰীহ জনসাধাৰণে।

মাথোন মুহূৰ্তৰ কথাই প্ৰথমে আচৰিত কৰিলে বাটৰ কাষত চুলি কাটি থকা নাপিতজনক। তাৰ পিছত আচৰিত কৰিলে হৰিধন মহাজনক। তাৰ পিছত গোটেই কথাটো সোণামুখীত বিয়পি পৰিল। সোণামুখীৰপৰা লাহে লাহে কথাটো উপকণ্ঠত থকা গাওঁসমূহত সদৰী হ'ল। হৰিবিলাসৰ গাড়ীয়ে সৰ্বনাশ কৰিলে। সোণামুখী প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ শিক্ষকজনক খুন্দিয়াই প্ৰাণনাশ কৰিলে। সোণামুখীত ভ্ৰাতৃৰা লাগিল। হৰিবিলাসৰ দ্ৰাইভাৰজনক পুলিছে ধৰি নিলে, গাড়ীখন জব্দ কৰিলে। সোণামুখী গাঁৱৰ আকাশৰ ওপৰেৰে এচপৰা ক'লা মেঘ লাহে লাহে ভাহি যাবলৈ ধৰিলে। কাঞ্চনে প্ৰথমে এই দৃশ্য দেখা পালে আৰু পিছত দেখিলে মধুমতীয়ে। সোণামুখী গাঁৱত জনাজাত হ'ল। আইতৰ তলত আশ্ৰম পতা বুঢ়া ভকতৰ বিৰোধিতাৰ এতিয়াহে সোণামুখী গাঁৱৰ মানুহে মৰ্ম উপলব্ধি কৰিলে। সোণামুখী গাঁৱৰ উতনুৱা ল'ৰাজাকে এতিয়া আৰু হৰিবিলাসৰ ওচৰ নপচা হ'ল। এক গভীৰ বিষণ্ণতা, পৰম বিষয় আৰু সংশয়ে সোণামুখীক তিল্তিলকৈ গ্ৰাস কৰিবলৈ ধৰিলে।

গল্পত

বাৰটা বজাৰ গাড়ীখন পছলি মুখেৰে পাৰহৈ গ'ল, কিন্তু হেমলতাই গাড়ীৰ দুৱাৰ মেলি হেমধৰক ওলাই অহা নেদেখিলে। এক গভীৰ বিষণ্ণতাই তাইৰ চকুৰ কোণ কেইটি সেমেকাই পেলালে। তাই বাৰীৰ পাছফালে থকা বাঁহজোপাৰ ফাঁকেৰে আলি কেঁকুৰিটোৰ ফালে চালে, জানোচা হেমধৰে তাতে গাড়ীৰপৰা নামি বাৰী-বাটেৰে আহি চোতালত ভৰি দিয়েহি। কিন্তু তাতো হেমধৰক গাড়ীৰপৰা দুৱাৰ মেলি ওলাই অহা হেমলতাই নেদেখিলে।

নগৰত চাকৰি কৰা জীৱধৰ, বত্ৰেশ্বৰ আৰু হেমকান্তই আলি কেঁকুৰিটোতে গাড়ীৰপৰা নামি অহা হেমলতাই দেখা পালে। জীৱধৰৰ হাতত বগা কাগজেৰে মেৰিয়াই বঙা ফিটাৰে বন্ধা এখন কিতাপ, বত্ৰেশ্বৰৰ হাতত এখন শৰাই আৰু হেমকান্তই এটি টি-চেটৰ বাকছ হাতত আনিছে। সিহঁত তিনিও এই গাঁৱৰে ল'ৰা। নগৰত চাকৰি কৰিছে যদিও বিয়া-সবাহে গাঁৱলৈ আহে, বানপানীৰ সময়ত গাঁৱৰ মানুহৰ খা-খবৰ কৰে। আজিও সিহঁতে কান্তেশ্বৰ গাওঁবুঢ়াৰ জীয়েকৰ বিয়া উপলক্ষ্যে গাঁৱলৈ আহিছে। কিন্তু সিহঁতৰ দৰে নগৰত চাকৰি কৰা হেমধৰহে আজি গাঁৱৰ ঘৰলৈ নাহিল। কিন্তু নাহিল কিয়? হেমধৰে নিজে আহিম বুলি মাক হেমলতাক কথাষাৰ কৈ গৈছিল। সি গাওঁবুঢ়াৰ জীয়েকৰ বিয়াৰ দিনাখনেই ঘৰলৈ আহিব আৰু আহোতে গল্পত-

দাল নিশ্চয়কৈ আনিব। হেমলতাই বাৰ বজাৰ গাড়ীখনলৈ সেই কাৰণেই বৰ উৎকণ্ঠা আৰু উদ্গ্ৰীবৰ্দ্ধিত্তে অপেক্ষা কৰি আছিল। কিন্তু হেমধৰক নহা দেখিহে হেমলতাৰ সকলো উৎসাহ, উদ্দীপনা চোঁচা পৰি গ'ল। অথচ গাওঁবুঢ়াৰ ঘৰপৰা বাৰে বাৰে কেইবা জনীও ছোৱালী আহি হেমলতাক গাওঁবুঢ়ানীয়ে মতা বুলি কৈ গৈছে।

হেমলতা নোযোৱাত বিয়া-ঘৰতো খদমদম লগা নাই। হেমলতাই নাম লগাই নিদিলে গাভৰুহঁতৰ বিয়া-নাম দি জুতি নালাগে। সেই কাৰণে গাওঁখনত অনুষ্ঠিত সকলো বিয়া-সবাহত হেমলতাৰ উপস্থিতি সকলোৱে একান্তভাৱে বিচাৰে কিন্তু হেমলতা আজি দৃঢ়-প্ৰতিজ্ঞ। তাই গল্পতা পিন্ধিবলৈ নাপালে বিয়া খাবলৈকো নাযায়। যোৱা বহাগত মণ্ডলৰ জীয়েকৰ বিয়াত পাৰ্বতীয়ে কোৱা কথাষাৰ তাই এতিয়াও পাহৰিব পৰা নাই। পাৰ্বতীনো কিমান ধনী মানুহৰ পৰিবাৰ! তাই সোণৰ গল্পতা পিন্ধিবলৈ পায় অথচ হেমলতাই নাপাব কিয়? তাই যদি সোণৰ গল্পতা পিন্ধিবলৈ নাপালেহেঁতেন তেনেহলে হেমলতাক ইতিকিং কৰিবলৈ সুবিধা পালেহেঁতেন ক'ত? পাৰ্বতীৰ কথাষাৰ এতিয়াও হেমলতাৰ 'কাণত বিণিকি বিণিকি বাজি আছে—“হেমলতা, টকা সোপা জমা কৰি কি কৰিবি? মৰিবৰ দিনাখন লগত লৈ যাবিনে? বিয়া-সবাহে ঘূৰি ফুৰা তিবোতা। এসাজ ভাল কানি-কাপোৰ গাত দিব নোৱাৰনে? কেও কোনো নোহোৱা তিবোতাৰ দৰে ৰূপৰ ছগছগী-খন গলত আৰিয়েই বিয়াই-সবাহে আহিব পাৰনে? তাতে তই হলি সমাজৰ দহজনীয়ে জনা নামতী। ইমান অনাড়ম্বৰভাৱে ফুৰিলে আজিকালি মানুহে মানুহক মানুহ বুলি গণ্য নকৰে একা? চাকৰি কৰা পুতেৰ আছে, গিৰিয়েৰ জীয়াই আছে; তোৰ আকৌ কিহৰ অভাৱ। এসাজ ভাল কাপোৰ এপদ সোণৰ অলংকাৰ লবি আইহে।”

হেমলতাই পাৰ্বতীৰ এই কথা পৰামৰ্শ হিচাপে লোৱা নাই, তুচ্চ-

তাছিল্য, ঠাট্টা-মস্কৰা, ইতিকিং হিচাপে গণ্য কৰিছে। দৰিদ্ৰ মানুহৰ আনক উপদেশ দিয়াৰ অধিকাৰ নাই। খাবলৈ নোপোৱা মানুহৰ উপদেশ, উপদেশ নহয়; সি একোপাত বিষ-কাড়! সেই কাড়ৰ বিক্ৰন ব্যৰ্থ কৰা জ্ঞানীৰ কাম। হেমলতাই আজি মন থিৰ কৰিছে, তাই গল্পতা এধাৰ পিন্ধি পাৰ্বতীৰ মুখত চাই পেলাইহে এৰিব।

আজি মাহৰ পঁচিশ তাৰিখ। ছুই তাৰিখ দেওবাৰে হেমধৰ ঘৰলৈ আহিছিল আৰু মাকক কৈছিল সি নিশ্চয় বিয়াৰ দিনাখনেই গল্পতা-ধাৰ লগত লৈ ঘৰলৈ আহিব আৰু মাকে গল্পতা পিন্ধি বিয়া খাবলৈ যাব। মাকৰ আনন্দ দেখি সি নিজেও আনন্দ পাব। এতোলা সোণৰ গল্পতা ধাৰৰ কাৰণে সোণাৰিক গঢ়নি বেচ সহ পাঁচশ ত্ৰিশ টকা দিব লাগিব। দেশত জৰুৰী অৱস্থাৰ আইন বাহাল আছে যদিও সোণৰ দাম কম নাই, গঢ়নি বেচো কম নাই; বৰং বাঢ়িছেহে। হেমধৰে মুখৰ ভিতৰতে একোবাৰ ভোৰ-ভোৰাই উঠে। মাকে যেতিয়া বুজিলে যে তাৰ হাতত গল্পতাদালৰ মূল্যৰ জোখাৰে টকা নাই; তেতিয়া তাই চন্দুকত থকা চাৰিশ টকাও হেমধৰৰ হাতত দিলে। হেমলতাই এই টকাখিনি বাজন গৰু এটি বিক্ৰী কৰি পাইছিল আৰু এবছৰকাল ধৰি আটোম-টোকাৰিকৈ চন্দুকত সাঁচি ৰাখিছিল আৰু যেতিয়া গল্পতা গঢ়িবৰ কাৰণে প্ৰয়োজন বোধ কৰিলে হেমলতাই সেই টকা সানন্দে পুতেক হেমধৰক দি দিলে। হেমলতাৰো উদ্দেশ্য আছিল গৰু বিক্ৰী কৰি পোৱা টকা কেইটাৰে তাই এটা স্থায়ী কাম কৰি লব। তাইৰ মনত লগাকৈ কাম এটি হোৱাৰ আগন্তুক দেখি হেমলতাৰ হিয়া আনন্দই নধৰা হ'ল। পুতেক হেমধৰে উপযাচি মাকক আশ্বাস দিছিল গল্পতাদালৰ কাৰণে প্ৰয়োজনীয় বাকী একশ ত্ৰিশ টকা সি সহজে দিব পাৰিব। মাকৰ টকা চাৰিশ জেপত ভৰাই লৈ হেমধৰ নগৰলৈ গ'লগৈ আৰু গধূলিৰ আগে আগেই নিজৰ থকা ঠাই

পালে। চাহ-পানী খাই উঠি বৃদ্ধা মাতৃৰ অন্তৰৰ আকাংক্ষাৰ কথা ঘৈণীয়েকৰ আগত ব্যক্ত কৰিলে।

কুকুৰৰ শত্ৰু কুকুৰ আৰু তিবোতাৰ প্ৰথম শত্ৰু তিবোতা। বৃদ্ধা শাহুয়েকৰ মৰণ কালত এই চখৰ হেপাহ দেখি বোৱাৰীয়েকে বিবহৰীৰ দৰে গোটেইজনী জাঙ্গুল খাই উঠিল। মাকৰ কাৰণে হেমধৰে ইমান-খিনি টকা ব্যয় নকৰি ঘৈণীয়েকৰ দৈনন্দিন ব্যৱহাৰৰ কাৰণে এডাল হাৰ গঢ়াই দিলে জ্ঞানীৰ কাম হ'লহেঁতেন। বিয়াত দিয়া নেকলেছডাল সদায় ব্যৱহাৰ কৰাটো ভাল নহয়; চিঙি-ভাঙি যাব পাৰে অথবা তাৰ উজ্জলতাও হ্ৰাস হব পাৰে। এতিয়া বুঢ়ী শাহুয়েকৰ গল্পত পিন্ধি চখ কৰিবৰ বয়স ক'ত? বৃদ্ধ শহুৰেক বেমাৰী। কোন মুহূৰ্তত শৰীৰ চলি পৰে তাৰ পাত্তা নাই। এনে কিবা অঘটন ঘটিলেতো বুঢ়ী শাহুয়েকৰ হাতে-কাণে যিখিনি আছে তাকো সোলোকাই থব লাগিব। এতেকে এনে অৱস্থাত নতুন চখৰ হেপাহ নিতান্ত অযুক্তিকৰ বুলি হেমধৰৰ ঘৈণীয়েকে গিৰিয়েকক পতিয়ন নিয়াবলৈ যত্ন কৰিলে। কিন্তু হেমধৰ অণু ধাতুৰে গঢ়া লোক; তাৰ প্ৰকৃতিও বেলেগ, চৰিত্ৰৰ ৰূপ সুকীয়া। সি মাকক যি কথা দিছে, তাক পালন কৰিহে এৰিব। হেমধৰৰ ঘৈণীয়েকে যেতিয়া দেখিলে গিৰিয়েকৰ মন ঘূৰোৱা টান হব তেতিয়া তাই গিৰিয়েকৰ কথাতে হয়ভৰ দিলে আৰু ইবাৰ ইটো, সিবাৰ সিটো নমুনাৰ কথাকৈ গিৰিয়েকক অতিষ্ঠ কৰি তুলিলে। গিৰিয়েকে কিন্তু তাইৰ কোনো কথাতে বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ নকৰিলে। হেমধৰে নিজে সোণাৰিৰ ঘৰত নমুনা চাই মাক হেমলতাৰ কাৰণে এডাল গল্পত গঢ়াৰ অৰ্ডাৰ দিলে।

সাতদিনৰ পিছত সোণাৰিয়ে গল্পত গঢ়াৰ কাম সম্পূৰ্ণ কৰিলে। হেমধৰে সোণাৰিক দিব লগা বাকী কেই টকাৰ একশ টকা সিহঁতৰ অফিছৰ বৰবাবু বৰোৰপৰা ধাৰ কৰিলে। বণেন বৰোৱে 'দৰমহাৰ উপৰিও ঘৰতে তৈয়াৰ কৰা চুলাই মদ বিক্ৰী কৰিও মাহে প্ৰায় পাঁচ-

ছয়শ টকা উপাৰ্জন কৰে। অফিছৰ কোনো লোকৰ অৰ্থৰ অভাৱ হলে তেওঁ সহজে দুই-চাৰি টকা ধাবলৈ দি সহায় কৰিব পাৰে। তাৰ বিনিময়ত তেওঁ স্মৃত নলয়; তেওঁক এবটল নিচা খুৱালেই তেওঁ সন্তুষ্ট হয়। আৰু বাকী ত্ৰিশ টকা তেওঁ অফিছৰে পিয়ন লোদোৰা দাসৰ-পৰাই ধাবলৈ পালে।

লোদোৰাৰ চাকৰিৰ উপৰিও খেতি-পথাৰ আছে। চাউল কিনিব নালাগে। শাক-পাচলি ঘৰতে উৎপন্ন হয়। আগেয়ে মাটিৰ মালিকক ধান দিব লাগিছিল; এতিয়া নালাগে। কমিউনিষ্টসকলে হাক দিছে যেতিয়া সিহঁতৰ গাঁৱৰ কোনো খেতিয়কে মাটিৰ মালিকক ধান নিদিয়। সিহঁতেও নিদিয়। গতিকে দেউতাকৰ দিনতকৈ তাৰ দিনত ঘৰৰ অৱস্থা ভাললৈ আহিছে। সেই কাৰণে কোনো লোকৰ প্ৰয়োজন হলে লোদোৰাই দুই-এটকা ধাবলৈ দি সহায় কৰিব পাৰে আৰু লোদোৰাই সহায় কৰেও।

টকাখিনি যোগাৰ কৰি হেমধৰে অফিছ ছুটীৰ পিছত সোণাৰিৰ ঘৰত সোমাল। গল্পতাদাল লিৰিকি-বিদাৰি চাই তাৰ বৰ পছন্দ হ'ল আৰু বাকী থকা টকা কেইটা সোণাৰিক আদায় দি হেমধৰে গল্পতাদাল লৈ ঘৰলৈ আহিল।

আন নাচালেও নতুন গহনা আৰু সাজ-পোচাক চকু চেলাই চোৱা তিবোতা মানুহৰ অভ্যাস। হেমধৰে ঘৈণীয়েকক গল্পতাদাল সোণাৰিৰ ঘৰৰপৰা অনাৰ কথা কথমপিও কোৱা নাছিল কিন্তু আজিয়ে গল্পতাদাল অনাৰ তাৰিখ সেই কথা হেমধৰৰ ঘৈণীয়েকৰ মোল্লাৰ মহজিদৰ কথা মনত থকাৰ দৰেই মনত আছিল। গতিকে হেমধৰে অফিছৰপৰা আহি ঘৰ সোমোৱাৰ লগে লগে ঘৈণীয়েকে গল্পতাদালৰ কথা উলিয়ালে। হেমধৰে গল্পতাদাল অনা বুলি কলত ঘৈণীয়েকে খপজপকৈ গিৰিয়েকৰ জেপত হাত ভৰাই গল্পতাদাল উলিয়াই আনিলে আৰু লুটিয়াই-বগৰাই চাবলৈ ধৰিলে। “তেনেই

আধুনিক ডিজাইনত গঢ়োৱা অলংকাৰ দাল বুঢ়ী শাহুয়েকে পিন্ধিবনে ? মানুহে বুঢ়ী এজনীৰ এনে চখ ভাল পাবনে ?”—হেমধৰৰ ঘৈণীয়েকে গল্পতাদাল চাই এই বুলি মন্তব্য কৰিলে । কিন্তু হেমধৰে ঘৈণীয়েকৰ কথাত কোনো ধৰণৰ উত্তৰকে নকৰিলে বৰং গল্পতাদাল ঘৈণীয়েকৰ হাতৰপৰা জোৰ কৰি আঁজোৰ মাৰি আনি নিজৰ চন্দুকত ভৰাই থলে । হেমধৰৰ এনে ব্যৱহাৰত ঘৈণীয়েকে বেজাৰ পালেও মুখেৰে একো নকৈ একে কোবেই গৈ পাকঘৰত সোমাল ।

যোৱাকালি শুক্ৰবাৰেই গাওঁবুঢ়াৰ জীয়েক চন্দ্ৰিকাৰ বিয়া হৈ গ’ল । হেমধৰৰ মনত পৰিল । সি বিয়াৰ দিনাখনেই মাকক গল্পতাদাল দিয়াৰ কথা আছিল আৰু মাকৰো ইচ্ছা আছিল নতুন গল্পতাদাল পিন্ধি তেওঁ বিয়া খাবলৈ যাব । বিয়া খাব আৰু জাত-জাতকৈ মনৰ উত্তমত নামো লগাব । দেশত জৰুৰী অৱস্থা চলি থকাৰ কাৰণে ছুটি নাপালে । গল্পতাদাল লৈ গাওঁবুঢ়াৰ জীয়েকৰ বিয়াৰ দিনাখন ঘৰলৈ যোৱাৰপৰা সি বঞ্চিত হ’ল । বৃদ্ধ মাতৃয়ে চাগৈ তেওঁৰ মনৰ কামনা পূৰ্ণ নোহোৱাত তাৰ ওপৰত অভিমান কৰি শোক-বিহ্বল হৈ পৰিছে । হেমধৰৰ নিজকে বৰ অপৰাধী অপৰাধী যেন লাগিল । সি যেন মাতৃৰ চৰণ চুই তাৰ এই অকৃতজ্ঞতাৰ কাৰণে ভগৱানক স্মৰণ কৰি ক্ষমা খুজিব ।

কাইলৈ দেওবাৰ । অফিছ-কাছাৰী বন্ধ থাকিব । মনতে ঠিক কৰিলে বাতিপুৰাৰ বাছতেই সি গাঁৱৰ ঘৰলৈ যাত্ৰা কৰিব আৰু গল্পতাদাল পৰম শ্ৰদ্ধাৰে মাতৃৰ ডিঙিত পিন্ধাই দি বৃদ্ধা মাতৃৰ মনত আনন্দ দিব ।

ভবামতেই পিচদিনা বাতিপুৰাৰ গাড়ীৰে আহি হেমধৰে সিহঁতৰ ঘৰৰ পছলি মুখত নামি পৰিল । পছলি মুখৰপৰাই সি সিহঁতৰ ঘৰৰ চোতালত বহুতো লোকৰ সমাগম লক্ষ্য কৰিলে । চোতালত থিয় দি হেমধৰে দেখিলে তুলসী তলত তেওঁৰ বৃদ্ধ পিতৃৰ মৃতদেহ নতুন বস্ত্ৰেৰে

থোৱা হৈছে । ইটোৱে-সিটোৱে মুখামুখিকৈ বহি পিতৃৰ গুণ বখানিছে । হেমধৰৰ মাতৃয়ে পিৰালিতে বহি চকুলো টুকিছে আৰু গাঁৱৰ ভদৰী, মেনকা আৰু বস্তা বুঢ়ীয়ে তেওঁৰ মাতৃক বেঢ়ি ধৰি সান্ত্বনা দিছে ।

এই অভাৱনীয় দৃশ্য দেখি হেমধৰৰ মূৰৰ ওপৰত সৰগ ভাঙি পৰিল । সি এই কাণ্ড দেখিয়েই হুকুহুকৈ কান্দিবলৈ ধৰিলে আৰু জেপৰপৰা গল্পতাদাল উলিয়াই মাতৃৰ চৰণত অৰ্পণ কৰি এটি সেৱা জনালে ।

হেমধৰৰ মাতৃয়ে প্ৰথমে গল্পতাদাল লৈ চালে, আৰু পিচত চালে হেমধৰৰ মুখৰ পিনে আৰু তাৰ পিচতহে তুলসীৰ তলত নতুন বস্ত্ৰেৰে সজ্জিত মৃত স্বামীৰ দেহৰ পিনে লক্ষ্য কৰিলে । হেমধৰৰ মাতৃৰ হৃগালেদি ছুধাৰী চকুলো নীৰৱে বৈ আহি মাটিত পৰিল । মাতৃৰ এই কৰুণ ছবি হেমধৰে জীৱনত প্ৰথম দেখিলে । তেওঁৰ চকুৰপৰা ছুধাৰী চকুলো বাগৰি আহি মাটিত পৰি শোষ গ’ল ।

হলিউদ মেচ

গোৱালপাৰা চহৰৰ হলিউদ মেচত পাঁচজন ষ্টাৰ অৰ্থাৎ অভিনেতা থাকিবলৈ ললে। এই অভিনেতা কেইজনে দৰ্শকৰ আগত উজাগৰে থাকি অভিনয় নকৰে সঁচা; কিন্তু তেওঁলোকেও ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আগত অভিনয় কৰে। গতিকে তেওঁলোকক অভিনেতা বুলি কোৱাত আপত্তিৰ থল থাকিব নোৱাৰে।

পাঁচোজনে এখন কলেজত চাকৰি কৰিছিল। বসন্ত চক্ৰৱৰ্তী অসমীয়াত, হেমন্ত বৰুৱা ইংৰাজীত, চফিকুল আহম্মদ দৰ্শনত, বমেন গোহাঁই ৰাজনীতি বিজ্ঞানত আৰু বলেন ৰাভাই অৰ্থনীতিত লেকচাৰাৰ কৰিছিল। বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা ওলাই কেউজনে কলেজৰ চাকৰিত সোমাইছে মাত্ৰ গতিকে এজনো যে বিবাহিত নাছিল সেই কথা নকলেও চলিব। কিন্তু সেই নিজান মেচত গুই উঠাৰপৰা শোৱালৈকে মেচ-মেম্বাৰসকলৰ আলোচনাৰ সবহ ভাগ ঠাই আগুৰি আছিল বিবাহ, ছোৱালী কন্যাৰ পচন্দ, জুৱা, মদ, চিনেমা, ফুটবল, চাকৰিৰ পৰিৱৰ্তন আৰু লোকসেৱা আয়োগৰ পৰীক্ষাৰ কথা।

ৰাজনীতি বিজ্ঞানত অধ্যাপনা কৰা বমেন গোহাঁইয়ে নাট লেখি, গান গাই আৰু অভিনয় কৰি ভাল পাইছিল আৰু তেওঁৰ ইচ্ছানুসাৰে মেচটোৰ নামকৰণ কৰা হৈছিল ‘হলিউদ মেচ’। হলিউদ মেচৰ আন আন সভাসকলৰো সুকীয়া সুকীয়া বিশেষত্ব বজাই ৰাখিবলৈ যত্নবোনাশ্চি চেষ্টা কৰিছিল।

অসমীয়াৰ অধ্যাপক বসন্ত চক্ৰৱৰ্তীয়ে যিখিনি দৰ্মহা পাইছিল তাৰে এপইচাও খবচ নকৰাকৈ কেনেকৈ চলিব পাৰি তাৰে যত্নত আছিল। কিন্তু এই যত্ন তেওঁৰ বিফলে গৈছিল, যেতিয়া তেওঁ মাহে মাহে কফ, পিত্ত আৰু বায়ু জনীত ৰোগৰ কাৰণে বটলে বটলে দৰৱ কিনিব লগাত পৰিছিল। তেওঁ বেছি কথা-বতৰা নকৈছিল। দেহাটো ভালৈ থাকিলে মাজে সময়ে এটি-দুটি কবিতা লেখিছিল আৰু তাৰে দুটি-এটি ৰামধেনু আলোচনীলৈ পঠাই প্ৰকাশ নোহোৱা যেন দেখিলে সম্পাদকক বেয়াকৈ সমালোচনা কৰিছিল।

আহম্মদ আৰু ৰাভাকো একেটা মেচতে বখাৰ কাৰণে বমেন গোহাঁইক সময়ে-সময়ে তিৰস্কাৰ কৰিছিল। কিন্তু গোহাঁইয়ে তেওঁৰ তিৰস্কাৰত কোনো ধৰণৰ গুৰুত্ব আৰোপ নকৰিছিল; কাৰণ তেওঁ জানে তেওঁ অকল ৰাজনীতি বিজ্ঞান নপঢ়ুৱায়, ৰাজনীতি কৰেও। গতিকে জাত-কুল আৰু ভাষাক ভিত্তি কৰি ৰূপ লোৱা কোনো বিভেদকে তেওঁ সহ্য কৰিব নোৱাৰে। নিজে আনন্দ উপভোগ কৰা আৰু আনকো আনন্দ উপভোগৰ সুযোগ দিয়াই আছিল তেওঁৰ জীৱনৰ দৰ্শন। হৈ-হাল্লা, স্মৃতি-তামাছাৰ মাজেৰে তেওঁ দিন নিয়াইছিল। কোনো ধৰণৰ নীতি-নিয়ম নাইবা সামাজিক ৰীতি-নীতি মানি চলা তেওঁৰ অভ্যাস নাছিল। বিড়ি, চিগাৰেট, মদ, ভাং সকলো তেওঁ গ্ৰহণ কৰিছিল।

চক্ৰৱৰ্তীয়ে এই কথাত আপত্তি কৰিলে তেওঁ কৈছিল—“থক, থক শিক্ষক জানো সমাজৰ ভিতৰুৱা নহয়? সমাজৰ আন দহজনে যিটো কৰিছে, শিক্ষক জন তাৰ ব্যতিক্ৰম হব নোৱাৰে। অকল শিক্ষকে ল’ৰা-হঁতক ভাল কৰিবনে? সমাজ আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ প্ৰভাৱ ছাত্ৰৰ ওপৰত নপৰিবনে? ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সমাজৰ বহিৰ্ভূত অংশ বুলি ধৰিবনে?” এনেকুৱাই মনোভাৱ আছিল বমেন গোহাঁইৰ। নগৰ-খনত বমেন গোহাঁই অতি জনপ্ৰিয় আছিল। মদাহি, জুৱাৰি, খৰিভাৰী,

ফুটবল খেলুৱৈ, অভিনেতা সকলো লোকেই গোহাঁইক ভাল পাইছিল
তেওঁৰ এই উদাৰতাৰ বাবে।

ইংৰাজীৰ হেমন্ত বকরা আছিল বৰ গহীন, গম্ভীৰ আৰু দেখনিয়াৰ
লোক। পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্ন হৈ থাকিবলৈ তেওঁ ভাল পাইছিল। মজিয়াত
দিয়াচলাই কাঠি এটি পৰি থকা দেখিলেও তেওঁ বিবক্ত হৈ উঠিছিল।
নেকটাই নামাবাকৈ তেওঁ ক্লাছলৈ নগৈছিল। দিনটোত কমেও তিনি-
জোৰ পোছাক সলাইছিল। দোভাগ নিশালৈকে তেওঁ জনহনৰ
সমালোচনা আৰু ব্ৰাউনিঙৰ কবিতা পঢ়িছিল। কাৰো লগত বৰকৈ
কথা-বতৰা নাপাতি কিতাপ-পত্ৰ লৈয়ে ব্যস্ত আছিল। ব্যস্ততাৰ মাজতে
সুৰুঙা উলিয়াই চিলঙৰ চেণ্ট মেৰীজ কলেজত পঢ়া প্ৰেয়সীলৈ
মাজে মাজে মাথোন প্ৰেমপত্ৰ লেখিছিল আৰু উদ্বিগ্ন হৈ উত্তৰলৈ
অপেক্ষা কৰিছিল। হেণ্ডাৰ্ড ব্ৰেন্ডি তেওঁৰ বৰ প্ৰিয় আছিল।
ইংৰাজ বোমাটিক কৰিসকলৰ স্বভাৱত নিজকে গঢ় দিবলৈ তেওঁ যত্ন
কৰিছিল।

দৰ্শনৰ অধ্যাপক চফিকুল আহম্মদ আছিল দেখাত ভোলানাথ
কিন্তু ভিতৰি নোমটেঙৰ। কোনো আলোচনা-বিলোচনাতে তেওঁ
ভাগ নলৈছিল। কিন্তু সকলো গোপনীয় কথা যাক যত কব লাগে
নিয়মিতভাৱে কৈছিল। ক্লাছলৈ যাবলৈ তেওঁ টান পাইছিল।
কেনেকৈ ক্লাছলৈ গলেও আজ্ঞে-বাজ্ঞে কথা কৈ পিৰিয়দটো কাটি
দিছিল। এম. এ. পাছ কৰাৰ পিছৰেপৰা কোনো কিতাপ-পত্ৰ
তেওঁ নিকিনিছিল বা লাইব্ৰেৰীৰপৰাও নি পঢ়া-শুনা নকৰিছিল।
তেওঁৰ ধাৰণা হ'ল তেওঁ দৰ্শন শাস্ত্ৰৰ দৰে কঠিন বিষয় এটাত মাষ্টাৰ
ডিগ্ৰী লৈছে যেতিয়া তেওঁৰ জানিবলৈ একো বাকী নাই। সকলো
জ্ঞানৰে তেওঁ পাব পাইছে। গতিকে এতিয়া আনে লেখা কিতাপ
কিনা মানে আনক ধনী হবলৈ সুবিধা দিয়া। সেই সুবিধা তেওঁ দিব
নোখোজে। গতিকে কিতাপ নিকিনে আৰু কিতাপ নপঢ়ে।

তেওঁ কিতাপৰ আৰু লেখকৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ সমালোচনা কৰে;
কিতাপ পঢ়ি নহয়, কিতাপ নপঢ়ি, লেখকৰ সান্নিধ্য লাভ নকৰি।
তেওঁৰ সমালোচনাৰ ই এটা নতুনত্ব। এই সমালোচনাক নগৈ গড়-
গাঁৱৰ বাতৰি কোৱা সমালোচনা পদ্ধতি বুলিব পাৰি। এই পদ্ধতিৰ
বৈশিষ্ট্য মূৰ্খ মানুহে কেনেকৈ বুজিব?

কিন্তু তেওঁৰ বিৰুদ্ধেও প্ৰতি সমালোচনা চলে—কমন কমত, চাহৰ
দোকানত, চাৰি আলিৰ ফুটপাথত, চফিকুল চাহেবে নগৈ গড়গাঁৱৰ
বাতৰি কয়, তেওঁ মানৱ বিদ্বেষী। তেওঁ নতুন কথা একো নাজানে,
জানিবলৈ যত্ন নকৰে। কিন্তু চফিকুল চাহেবে এনে সমালোচনাত
কোনো গুৰুত্ব আৰোপ নকৰে। তেওঁৰ প্ৰতিপক্ষই কৰা সমালোচনা,
সমালোচনা নহয়, ব্যক্তিগত বিদ্বেষ, ঘৃণা-জৰ্জৰিত উক্তি মাথোন।
এই উক্তিয়ে চফিকুল চাহেবৰ মতি-গতিৰ পৰিৱৰ্তন কৰিব নোৱাৰে।

গণিমূলক কামত চাহেবৰ বৰ ৰতি। নগৰৰ বিভিন্ন ঠাইত যোৱা
কেই বছৰৰ ভিতৰত তেওঁ পাঁচখণ্ড মাটি কিনিছে। ঘৰ বান্ধিছে,
ঘৰ ভাড়া দিছে—টকা পাইছে। আনকি তেওঁ তিবোতাৰ নামত জীৱন
বীমা কোম্পানীৰ এজেন্সিও লৈছে। গড়-কাপ্তানী বিভাগত ঠিকাৰ
কামো কৰিছে।

আনে ঠিকা নাপালেও তেওঁ পায়, কাৰণ তেওঁৰ পৰিবাৰৰ দদায়েক
ইঞ্জিনিয়াৰ। চফিকুল চাহেবে কলেজৰ ল'ৰা-ছোৱালী পঢ়ুৱাতকৈ
ঠিকাৰ কামতে ব্যস্ত। কলেজত চাকৰি পাইছে যেতিয়া দৰ্মহা পাবই
আৰু সেই পইচা তেওঁৰ ওপৰঞ্চি প্ৰাপ্যহে। তেওঁ জানে তেওঁক
চাকৰিৰপৰা কোনেও খেদিব নোৱাৰে; কাৰণ তেওঁ সংখ্যালঘিষ্ঠ
সম্প্ৰদায়ৰ লোক। তেওঁ বিশেষ সুবিধা পাবই লাগিব। তেওঁৰ এই
হৃদ্ধতিৰ প্ৰতি কলেজ কৰ্তৃপক্ষই মনোযোগ নিদিয়; কাৰণ লোকৰ
অন্তায়ৰ কথা খুচৰি দিলে নিজৰ অন্তায় ঢাকি ৰখা সহজ নহব বুলি
তেওঁলোকে জানে। গতিকে কলেজৰ অধ্যক্ষকে প্ৰমুখ্য কৰি গৱৰ্ণিং-

বডিৰ সদস্যসকলেও মৌনতাকে উচিত কাৰ্য্য বুলি বিবেচনা কৰিছে।

চফিকুল চাহেবৰ প্ৰতি আল্লা সদয়। সেই কাৰণে তেওঁ কলেজৰ-পৰা, জীৱনবীমা কোম্পানীৰপৰা আৰু ঠিকাৰপৰা অজস্ৰ ধন লাভ কৰিবলৈ পাৰিছে। চকু চৰহা লোকে তেওঁৰ বিৰুদ্ধে কব পাৰে; কিন্তু তেওঁ সিসকল লোকৰ প্ৰতি কেতিয়াও কৰ্ণপাত নকৰে।

অৰ্থনীতিৰ বলেন বাভাৰ নাকটো চেপেটা, চুলি ঠাণ্ডা, বুকু বহল, কলাফুল শকত-আৱত। নিতান্ত সহজ-সবল মানুহ। কাং-ফুং, জুৱাচুৰী, লুংসামি, বেষ্টামিৰপৰা সদায় তেওঁ এশ মাইল আঁতৰত থাকে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলেও তেওঁক বৰ স্নেহ-শ্ৰদ্ধা কৰে। অৰ্থনীতিৰ নিচিনা এটি নীৰস বিষয়কো তেওঁ বৰ বস লগাই পঢ়াব জানে। ক্লাছ কেতিয়াও ক্ষতি নকৰে, পৰীক্ষাৰ আগেয়ে নিজৰ ভাগৰ পাঠ্যক্ৰম পঢ়ুৱাই শেষ কৰে। প্ৰয়োজন হলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ব্যক্তিগত সমস্যাৰ অনুসন্ধান কৰি তাৰ সমাধানৰ উপায় নিৰ্দেশ কৰে। এনেবোৰ কাৰণতে কলেজৰ ছাত্ৰ-মহলত বাভা বৰ জনপ্ৰিয় আৰু সন্মানিত ব্যক্তি। কিন্তু কলেজৰ লেকচাৰাৰসকলৰ তেওঁ হ'ল চকুৰ কুটা, দাঁতৰ শূল। তেওঁলোকে ভাৱে চিনচিয়াৰ হৈ লাভ কি? চিনচিয়াৰ নহলেও দৰ্মহা পোৱা যায়। এই চাকৰিত দেখোন প্ৰয়োজন নায়েই। প্ৰমোচন নাই যেতিয়া চিনচিয়াৰিটিও থাকিব নালাগে।

কলেজৰ অধ্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ নামত ভেকো-ভাওনা চলে। চৰকাৰে পাতি দিয়া নিৰ্বাচনী সমিতি আছে। ৰাজনৈতিক হেঁচাত তেওঁলোকে উপযুক্ত লোকক অধ্যক্ষ পদৰ কাৰণে নিৰ্বাচিত নকৰি জৰদগবক নিৰ্বাচিত কৰে। ৰাজনৈতিক শক্তিবন্ত লোকে সমৰ্থন কৰিলে জুৱাচোৰ, লম্পট, দগাবাজেও অধ্যক্ষৰ পদ গুৱনি কৰে। এই নিযুক্তি ৰাজনৈতিক চক্ৰৰ নিযুক্তি। এনে পাবত গঁজা শিক্ষাবিদে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মংগলৰ কথা ভবাতকৈ ৰাজনৈতিক দলৰ ভোট সংগ্ৰহৰ নতুন কৌশলৰ কথা ভবাত

ব্যস্ত থাকিব লাগে। গতিকে এনে অধ্যক্ষ হ'ল ৰাজনৈতিক দলৰ এজেন্ট। কলেজৰ অধ্যাপকসকলে এই নাটক চাই নিৰুপায় হয়; কিন্তু তাৰ প্ৰতিকাৰ তেওঁলোকে কৰিব নোৱাৰে। গতিকে সকলো কৰ্মৰ প্ৰতি তেওঁলোক হৈ পৰে উদাসীন। শিক্ষাদান ক্ষেত্ৰতো যেতিয়া এই উদাসীনতাই প্ৰবেশ কৰে তেতিয়া শিক্ষাৰ নামত চলে ভেকো-ভাওনা। এই ভাওনাৰ লগত পাকে-পকাৰে সকলো জড়িত—শিক্ষক, ছাত্ৰ, অভিভাৱক, সমাজ আৰু চৰকাৰ।

নিৰ্বাক-নিষ্পন্দভাৱে বলেন বাভাই সকলো সমালোচনা সহ কৰে; ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক "পঢ়ুৱায়। তেওঁ নিজৰ কামত চিনচিয়াৰ। কিন্তু এই চিনচিয়াৰিটিৰ মূল্য একো নাপায়। তাতো বলেন বাভাৰ আপত্তি নাই। ল'ৰা-ছোৱালীক আগ্ৰহেৰে পঢ়ুৱাই তেওঁৰ যি আনন্দ, আন কোনো মূল্যই তাৰ সমকক্ষ হব নোৱাৰে। বলেন বাভাই কথাও বোছি নকয়। তেওঁ কামৰ মানুহ, কথাৰ মানুহ নহয়। বেছি কথা নকয় কাৰণে বলেন বাভা ৰাজনীতি ক্ষেত্ৰৰ উপযুক্ত লোক বুলি বিবেচিত নহয়। তাতো বাভাৰ আপত্তি নাই। কাৰণ তেওঁৰ চিন্তা এক, কাৰ্য্য এক, আদৰ্শ এক। তেওঁ জানে তেওঁ শিক্ষক, দেশৰ ভৱিষ্যত নাগৰিকসকলক গঢ় দিয়া তেওঁৰ একমাত্ৰ জীৱন দৰ্শন।

সমস্বয়ৰ সেতুৰূপে হলিউদ মেচ চলিবলৈ ধৰিলে। গল্প-গুজব, ঠাট্টা-মস্কৰাই মেচৰ জীৱন দিনে দিনে বসাল কৰিবলৈ ধৰিলে। যৌৱনশূলভ দুই-এটা দুষ্কৃতিয়ে মেচৰ জীৱন কলুষিত কৰিলেও সেই জীৱনতো এটা বিশেষ ৰোমাঞ্চ অনুভব হয়। বান্ধনি ল'ৰাৰ আধাসিজা ভাত, আজাৰ আইছা আইছা গোক্কেও জীৱনক নতুনকৈ চোৱাৰ সুযোগ দিয়ে। তাতো কি যে আনন্দ আছে, ভাবিলে বিশ্বয় মানিব লাগে। এই বিশ্বয়তাই মেচবাসীসকলক মেচ এৰিবলৈ উদ্বিগ্ন কৰি তুলিলে।

অসম হলিউদ মেচৰ বুৰঞ্জীত পৰিৱৰ্তনৰ সূচনা হবলৈ বেছি

দিন নালাগিল। ৰুগ্ন শৰীৰেৰে চাকৰি বজাই বখা সহজ নহয় দেখি বসন্ত চক্ৰৱৰ্তীয়ে চাকৰি ইস্তফা দি ঘৰলৈ ল'ৰা ঘৰলৈ গুছি গ'ল। হেমন্ত বৰুৱাই প্ৰেয়সীৰ পাণিগ্ৰহণ কৰি চিলঙত থাকিবলৈ ললে। দুৰ্নীতিৰ অভিযোগত চফিকুল চাহেবৰ চাকৰি গ'ল। বমেন গোহাঁই বিয়া-বাক, ঘৰ-সংসাৰৰ কথা এৰি দি বাজনীতিত লাগিল আৰু বলেন বাভাই চতমা-গড়েহাগী গাঁৱত এখন কলেজ খুলি বৰো-বাভাসকলৰ মাজত উচ্চ শিক্ষা প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। হলিউদ মেচৰ ছৱাৰ চিৰদিনলৈ বন্ধ হ'ল। একটীয়াকৈ এটা গজালত ওলমি থকা হলিউদ মেচৰ নাম-ফলিখন এদিন লাহেকৈ মাটিত লুটি খাই পৰিল। টাউন কমিটিৰ বামু জামাদাৰে বুটলি নি পিট লেট্ৰিনত ব্যৱহাৰৰ কাৰণে হলেস্বৰ চৰ্দাৰৰ ভাত সেইখন বিক্ৰী কৰিলে। মেচৰ পেলনীয়া ভাত খাই নোদোকা হোৱা কুকুৰটোৰ গাত এতিয়া ফাপৰে ধৰিলে। সি এতিয়া হলিউদ মেচৰ বাবান্দাত শুবলৈ এৰি দিলে আৰু চাৰি আলিত থকা গুৰুটিটোৰ তলত থাকিবলৈ ললে।

মেচ মনালিছা

হলিউদ মেচ ভংগ হোৱাৰ পিছত ঘৰটো মাথোন এমাহ কাল খালি হৈ ব'ল। এই মাহ ঘৰটোৰ মালিক প্ৰভাত চৌধুৰীৰ পক্ষে নাযায় নুপুৰায়। তেওঁ ভাবিবলৈ ধৰিলে ঘৰটো খালি হৈ পৰি থাকিলে তেওঁ চলিব কেনেকৈ? চাকৰিৰপৰা অৱসৰ পাইছে। উপাৰ্জনৰ আন কোনো পথ নাই। নতুনকৈ ব্যৱসায়-বাণিজ্য এটা কৰিবলৈকো হাতত ধন নাই, দেহত বল নাই। যিহে এটি ল'ৰা আছে, সিয়ো দূৰণিত চাকৰি কৰে। টকা-পইচা দিয়া দূৰৰ কথা ঘৰ বুলি খা-খবৰ এটিও নকৰে। গতিকে ঘৰৰ মালিকৰ এই বৃদ্ধ বয়সত একমাত্ৰ উপাৰ্জন ঘৰৰ ভাড়াৰপৰা পোৱা টকা কেইটা মাত্ৰ। ঘৰটো যদি খালি হৈ থাকে ভাড়া ক'ৰপৰা পাব? ভাড়া নাপালে ঘৰৰ মালিক প্ৰভাত চৌধুৰী চলিব কেনেকৈ? ঘৰ ভাড়া নহলে সমূল্যে মৰণ। গতিকে প্ৰভাত চৌধুৰী মহা বিপদত পৰিল। তাতে আজিকালি পৌৰ-নিগমৰ টেক্সৰ কোব যিহে চৰিছে, নগৰত ঘৰ ভাড়া দিও চলিবলৈ টানহে হৈছে। এনে অৱস্থাত ঘৰটো খালিহৈ পৰি থাকিলে প্ৰভাত চৌধুৰী চিন্তাত নপৰিব কিয়? মানুহজন ইমান দূৰৱস্থাত পৰিছে যে মাঘ বিহুত অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সংৰক্ষকসকলে উঠাই নিয়া সীমাৰ বেৰ কেইখন আজিও দিবলৈ সমৰ্থ হোৱা নাই।

দুই-এজন মানুহে ঘৰটো ভাড়া লবলৈ আহিলেও ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ কথাত ভোলগৈ ঘৰটো ভাড়া লোৱাৰ আশা পৰিত্যাগ কৰে। ওচৰতে বসতি কৰা ঘণ্টেশ্বৰ গোস্বামীৰ মতে প্ৰভাত চৌধুৰীৰ ঘৰটো

বাসৰ উপযোগী নহয়। তাত ভূত-প্ৰেত থাকে। মৰ-সাহ কৰি এসময়ত এজন মিলিটাৰি মেজৰ তেওঁৰ পৰিবাৰে সৈতে বসতি কৰিছিল। সেই ঘৰত থকাৰ তিনি মাহৰ পিছত মেজৰ চাহাবে নিজৰ ডিঙিত গুলিয়াই আত্মহত্যা কৰিছিল। মেজৰৰ মৃত্যুৰ পিছত তেওঁৰ বিধৱা পত্নী বালিয়া হৈ কেনি গ'ল কোনেও গম নাপালে। এতিয়াও মানুহে দোভাগ নিশা ঘৰটোৰ ভিতৰত গুলিৰ শব্দ শুনিবলৈ পায়। ঘণ্টেশ্বৰ গোস্বামী কৃত এই কাহিনী শুনাব পিছত কোন মানুহে সেই ঘৰটো ভাঙালৈ লব?

গোস্বামীৰ কাহিনী ইমানতে শেষ নহয়। আন এবাৰ তেওঁ উলিয়ালে যে সেই ঘৰ প্ৰথমে তিনিজন কলেজৰ ল'ৰাই ভাঙা লৈছিল। তিনিওজন পৰীক্ষাত ফেল মাৰি ঘৰৰ ল'ৰা ঘৰলৈ গুছি গ'ল। গতিকে ঘৰটো কুলক্ষণীয়া। তাত নিজৰ হিত চিন্তা কৰা কোনো লোক থকা উচিত নহয়। প্ৰভাত চৌধুৰীৰ ঘৰটো যাতে ভাঙা নহয় তাকে উদ্দেশ্য কৰি গোস্বামীয়ে বহুতো গল্প প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু গোস্বামীৰ গল্প সত্য বুলি বেছি দিন টিকি নাথাকিল। সকলো গল্প-গুজব আওকাণ কৰি তিনিজন শিক্ষকে ঘৰটো ভাঙা লবলৈ থিৰাং কৰিলে।

১৯৬১ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহৰ ১ তাৰিখে সঁচা-সঁচাকৈ প্ৰভাত চৌধুৰীৰ ভাঙা ঘৰৰ দুৱাৰখন খোলা খালে। গধূলি বজাৰৰপৰা আহি ঘণ্টেশ্বৰ গোস্বামীয়ে এই কাণ্ড দেখি অবাক মানিলে। সেই নিশা তেওঁ ঘৈণীয়েকৰ ওপৰত বৰকৈ তৰ্জন-গৰ্জন কৰিলে, ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাক খুবকৈ পিটিলে, ঘৰৰ লগুৱা ল'ৰাটোক অকথ্য ভাষাৰে গালি-গালাজ কৰিলে আৰু বাৰে বাৰে বাটলৈ ওলাই আহি পূৰ্বৰ হালিউদ মেচত থাকিবলৈ লোৱা তিনি সিদ্ধৰ মুখ দৰ্শন কৰি তাপিত হৃদয় জুৰ পেলাবলৈ যত্ন কৰিলে! কিন্তু তেওঁ ব্যৰ্থ হ'ল। তিনি সিদ্ধৰ গা দেখক দূৰৰ কথা ছাঁটোও নেদেখিলে। গতিকে নিশা তেওঁৰ ভালকৈ টোপনি নাছিল।

পিছদিনা ৰাতিপুৱা বিচনা এৰি বাটলৈ ওলাই আহিয়েই ঘণ্টেশ্বৰ গোস্বামীয়ে শিক্ষক তিনিওজনকে প্ৰভাত চৌধুৰীৰ ঘৰৰ দক্ষিণ দিশত থকা পানী কলটোৰ কাষত টুথব্ৰাছ কৰি থকা দেখা পাই মাত লগালে—“আপোনালোকে এই ঘৰটোত থাকিবলৈ ললে। বৰ ভাল কৰিলে। আপোনালোক শিক্ষক মানুহ। আপোনালোকৰ নিচিনা মানুহ থাকিলে স্কুল-কলেজত পঢ়া ল'ৰা-ছোৱালীবিলাক অলপ কণ্ট্ৰোলত থাকে। পিছে, কি কম চৌধুৰী মানুহজনহে বৰ ভাল নহয়। ঘৰৰ ভাঙাও বেছি কৰিছে আৰু ভাঙা দিয়াত দুদিন পলম হলেই ভাঙাতীয়া মানুহক বেয়াকৈ কথা শুনায়। সেই কাৰণে কোনো মানুহেই তেওঁৰ ঘৰত সবহ দিন থাকিব নোখোজে।”

শিক্ষক তিনিওজনৰ এজনেও গোস্বামীৰ কথাত কোনো উত্তৰকে নিদিলে, কেৱল বোবা মানুহৰ দৰে তেওঁৰ ফালে চাই থাকিল। তাৰ পিছত তেওঁলোকে পানীকলৰ পানীৰে মুখ-হাত ধুই উঠি বান্ধনি ঘৰত সোমাই চাহ-পানী গৰম কৰাত লাগিল। গধূলিতে দোকানৰপৰা আনি থোৱা বিস্কুটেৰে চাহ-পানী একো চুপি ধৰি ললে। চাহ-পানী খাই উঠি তিনিজনৰে ভিতৰত বয়সস্থ ববীন কাকতিয়ে লগত লৈ অহা ‘মনালিছা মেচ’ শীৰ্ষক নামফলিখন ৰাস্তাৰ ফালে মুখ কৰি বেৰত আৰি দিলে।

কাকতিক আন দুজন মেচ মেস্বাৰে মানে অজিত তালুকদাৰ আৰু অনন্ত শৰ্মাই দাদা বুলি মাতিহে আনন্দ পাইছিল। আজিকালি বয়সৰ সন্মান যচা কথাৰ যদিও উঠি গ'ল তথাপি অজিত আৰু অনন্তৰ ব্যৱহাৰ এক ব্যতিক্ৰম।

ববীন কাকতি অংকৰ শিক্ষক। ছাত্ৰসকলে তেওঁক অংকৰ বাঘ বুলিহে জানে। তেওঁ নাজানা অংক কিতাপত নাই। অংকটো চায়েই তাক কৰাৰ কৌশল আৰু উত্তৰ নিমিষতে তেওঁ কৈ দিব পাৰে। তেওঁ শিকালে শ্ৰেণীৰ একেবাৰেই গাধ ল'ৰাজনেও অংক কৰা হয়।

আন পৰীক্ষাত ফেল মাৰিলেও অংকৰ পৰীক্ষাত পাচ কৰে। গতিকে শ্ৰেণীৰ ছুপ্ত-দগাবাজ ল'ৰাহঁতেও ববীন কাকতিক শ্ৰদ্ধা কৰে আৰু তেওঁৰ ক্লাছত মনোযোগ দিয়ে। ববীন কাকতিয়ে প্ৰায়ে এন.চি. চিৰ খাকী পোছাক পিন্ধে। বিদ্যালয়ৰ সমাজ সেৱা বিভাগৰো তেওঁ তত্ত্বাৱধায়ক। অংক আৰু সমাজ সেৱাৰ মাজত তেওঁ কোনো পাৰ্থক্য নাৰাখে। অংক কৰাত তেওঁ যেনে পৰিপাটী, সমাজ সেৱাতো তেনে। শুই উঠাৰপৰা শোৱালৈকে তেওঁ অংক আৰু সমাজ সেৱালৈয়ে ব্যস্ত থাকে।

মানুহজন বৰ ওখও নহয়, চাপৰো বুলিব নোৱাৰি। নিয়মীয়া ধৰণৰ। শকত কব নোৱাৰি কিন্তু কীণো নহয়।

অজিত তালুকদাৰ ইংৰাজীৰ শিক্ষক আৰু অনন্ত শৰ্মা সংস্কৃতৰ। ছয়োজন নিজৰ নিজৰ বিষয়ত কৃতী শিক্ষক। অজিত মাষ্টৰ খেলা-ধূলাত এক নম্বৰ ওস্তাদ। তেওঁ বিদ্যালয়ৰ খেল বিভাগৰ তত্ত্বাৱধায়ক।

শৰ্মা মাষ্টৰৰ খেলা-ধূলা, সভা-সমিতি, নাচ-গান এইবিলাকৰ লগত কোনো সম্পৰ্ক নাই। তেওঁৰ মতে এইবিলাক কাৰ্য্য শিক্ষানুষ্ঠানত যিমানে সম্প্ৰসাৰিত কৰা হৈছে, সিমানে ল'ৰা-ছোৱালীৰ মূৰ খোৱা হৈছে মাত্ৰ। আনন্দবাম বৰুৱানো কৰ প্লেয়াৰটো আছিল? প্লেয়াৰ নোহোৱা কাৰণে তেওঁ বেয়া ছাত্ৰ আছিলনে? পঢ়াই পঢ়ে, ৰোয়ে পাণ, এই তিনিয়ে নিচিন্তে আন। সংস্কৃত কেনেকৈ পঢ়াব লাগে শৰ্মা মাষ্টৰে জানে; তাৰ বাহিৰে তেওঁৰ আন চিন্তা নাই। শৰ্মা মাষ্টৰে যতেই শিক্ষকতা কৰিছে, সেই স্কুলৰ ছুই-তিনিজন ছাত্ৰই প্ৰৱেশিকাত লেটাৰ মাৰ্ক পাব বুলি তেওঁৰ ধাৰণা হয়। সেই কেইজন ছাত্ৰক তেওঁ চলে-বলে, কলে-কৌশলে খেলা-ধূলা, যাত্ৰা-থিয়েটাৰৰপৰা আঁতৰাই ৰাখে।

তেওঁৰ আন এটি বিশেষত্ব হ'ল যি কেইজন ছাত্ৰই ক্লাছত সংস্কৃত পাৰে সেই কেইজনকহে তেওঁ শ্ৰেণীত প্ৰশ্ন সোধে। সেই কেইজনে নোৱাৰিলে তেওঁ খঙত অগ্নিশৰ্মা হৈ উঠে। যিবিলাকে একেবাৰেই নোৱাৰে তেওঁলোকক একো নুশুধি ক্লাছত শান্তিৰে বাহ থকাৰ সুযোগ

দিয়ে। প্ৰধান শিক্ষকে এই কথা ভাল নাপাই যদিও শৰ্মা মাষ্টৰক তেওঁ জোৰকৈ একো পৰামৰ্শ দিবলৈ ভাল নাপায়, কাৰণ শৰ্মা মাষ্টৰক তেওঁৰ পাণ্ডিত্যৰ কাৰণে প্ৰধান শিক্ষকেও শ্ৰদ্ধা কৰে। আনহাতে শৰ্মা মাষ্টৰৰ কেতবোৰ ধাৰণা এক পক্ষীয় হলেও সিবোৰেই সত্য বুলি প্ৰায় ক্ষেত্ৰতে প্ৰমাণিত হৈছে।

শৰ্মাই কান্ধলৈ বৈ পৰাকৈ চুলি ৰাখে। সেই কাৰণে বিদ্যালয়ৰ ছুপ্ত-দগাবাজ ছাত্ৰহঁতে তেওঁক আধুনিক শংকৰদেৱ বুলি পৰস্পৰৰ ভিতৰত কোৱা-মেলা কৰে। তেওঁ পঞ্জাবী আৰু ধৃতি পিন্ধে আৰু ডিঙিত এখন চাদৰ মেৰিয়াই লয়। জোতা তেওঁ নিপিন্ধে। সিৰোৰ মহাশ্লেহৰ সম্পদ বুলি তেওঁ জ্ঞান কৰে। মানুহজন গোড়বৰ্ণৰ, ওখ, ডাঙৰ-দীঘল, দেখিলেই শ্ৰদ্ধা ওপজে।

মেচত থাকে যদিও শৰ্মা মাষ্টৰে কাৰো হাতে ভাত-পানী গ্ৰহণ নকৰে। তেওঁৰ কমটোত এটি জনতা স্তম্ভত নিজৰ চাউলমুঠি সিদ্ধ কৰি গ্ৰহণ কৰে। দোকানে-বজাৰে চাহ-পানী খোৱা তেওঁৰ অভ্যাস নাই। পুৱাৰপৰা গধূলিলৈ তেওঁ সংস্কৃত গ্ৰন্থ অধ্যয়নত আৰু বিবিধ পূজা-পাতলত ব্যস্ত থাকে।

ওচৰ-চুবুৰীয়াই বিচাৰিলে শীতলাৰ জাপ দিয়ে। সত্যনাৰায়ণ পূজাত পৌৰহিত্য কৰে। তেওঁৰ বিশ্বাস মানুহে এতিয়া ধৰ্মৰ ওপৰত আস্থা হেৰুৱাই বিজ্ঞানমুখী হৈছে। বিজ্ঞানে ধন-সম্পদ দিলেও মানুহক জানো শান্তি দিব পাৰিছে? ধৰ্মই মানুহক ধন-সম্পদ দিব নোৱাৰে সঁচা, কিন্তু মানুহক শান্তি দিব পাৰে। বিজ্ঞান ধৰ্মৰ পৰিপূৰক হব নোৱাৰে। ধৰ্ম যদি শোধনৰ আহিলা তেনেহলে তাক ত্যাগ কৰি শান্তি আৰু সমৃদ্ধি লাভৰ এটি নতুন পথ আৱিষ্কাৰ হব লাগে।

মাক্সৰ নামটো শুদ্ধকৈ লেখিব নাজানা ভাৰতীয় কমিউনিষ্টসকলৰ ধৰ্মবুদ্ধিকদ্ধে কৰা এই জেহাদ তেওঁ সহ্য কৰিব নোৱাৰে। শৰ্মা মাষ্টৰে ৰাজনীতি নকৰে যদিও সুবিধাবাদী আৰু প্ৰৱঞ্চক ভাৰতীয় কমিউনিষ্ট-

সকলক তেওঁ চকুপাৰি দেখিব নোৱাৰে। বাতৰি কাকতত তেওঁ যেতিয়াই ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছে কমিউনিষ্টসকলৰ লগত নিৰ্বাচনী মিত্ৰতা কৰাৰ বাতৰি পঢ়ে, ঘৃণা আৰু বিদ্বেষত তেওঁৰ গাৰ নোম শিয়ৰি উঠে আৰু কংগ্ৰেছক কুকুৰে কাঁইট নোখোৱাকৈ গালি-গালাজ কৰে। কংগ্ৰেছক তেওঁ বেয়া নাপায়, সুবিধাবাদীক প্ৰশ্ৰয় দিয়াৰ কাৰণেহে খং কৰে। শৰ্মা মাষ্টৰ ছাত্ৰ জীৱনত স্বাধীনতা আন্দোলনৰো যুঁজাৰু আছিল। এতিয়া সক্ৰিয় ৰাজনীতি ত্যাগ কৰি শিক্ষকতাকে জীৱনৰ একমাত্ৰ ব্ৰত হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছে।

ইংৰাজীৰ শিক্ষক অজিত তালুকদাৰক ছাত্ৰসকলে দিচিপ্লিন মাষ্টৰ বুলি কৈ বৰকৈ বগৰ কৰে। ছাত্ৰৰ সামান্যতম বিশৃঙ্খলাও তেওঁ সহ কৰিব নোৱাৰে। তেওঁৰ বিশ্বাস আছিল শৃঙ্খলাই হৈছে সকলো প্ৰকাৰ প্ৰগতিৰ মূল। সেই কাৰণে তেওঁ সততে শৃঙ্খলা বন্ধাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল। ক্ৰীড়া আৰু সুশিক্ষণক তেওঁ সমান্তৰালভাৱে আগুৱাই নিয়াৰ ওকালতি কৰিছিল। এই কথালৈয়ে খেল-ধেমালি ভাল নোপোৱা অনন্ত শৰ্মাৰ লগত তেওঁৰ বাক-বিতণ্ডা হৈছিল। অজিত তালুকদাৰৰ মতে অনন্ত শৰ্মা আছিল বন্ধনশীল ব্যক্তি। যিটো চলি আছে তাৰ তেওঁ পৰিৱৰ্তন নিবিচাৰে। শৰ্মাৰ মতে চলি থকাটোৱেই সত্য আৰু সুন্দৰ। তাক নষ্ট কৰিবলৈ যোৱাটো অসৎ আৰু অসুন্দৰ কাৰ্য্য। কিন্তু অজিত তালুকদাৰ এই ধাৰণাৰ বিপৰীত শিবিৰৰ ব্যক্তি। তেওঁৰ বিশ্বাস, পৰিৱৰ্তন প্ৰগতিৰ বাৰ্তা-বাহক। সময়ৰ লগে লগে সকলো ধ্যান-ধাৰণাৰ পৰিৱৰ্তন অৱশ্যস্তাৱী। শিক্ষক হিচাপে তেওঁ যেনে পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্ন, সমাজ আৰু জীৱন সম্পৰ্কেও তেওঁৰ ধাৰণা আছিল তেনে স্পষ্ট আৰু পৰিষ্কাৰ।

তিনিটা বিভিন্ন জীৱন-দৰ্শনৰ সমৰ্থক তিনিজন ব্যক্তিকে গঠিত মনালিছা মেচ চলিবলৈ ধৰিলে। বন্ধা-বঢ়া কৰিবলৈ চাকৰ-বাকৰ নাছিল। পাল পাতি ৰবীন আৰু অজিত মাষ্টৰে তেওঁলোকৰ ভাতমুঠি

সিদ্ধ কৰিছিল। অনন্ত শৰ্মাই কাৰো হাতে চাউল মিজোৱা দূৰৰ কথা চাহ টুপীও গ্ৰহণ নকৰিছিল। মাধ্যমিক বিদ্যালয় পৰ্যায়ৰ তিনিটা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়ৰ তিনি গৰাকী শিক্ষক হোৱা কাৰণে মনালিছা মেচ লাহে-ধীৰে এটি অভ্যাসন কেন্দ্ৰত পৰিণত হ'ল। পুৱা আৰু গধূলি গোৱালপাৰা চহৰৰ ধনী মানুহৰ ল'ৰাই মনালিছা মেচত বসতি কৰা শিক্ষক তিনি গৰাকীৰ ওচৰলৈ আহে ব্যক্তিগতভাৱে কচিং লবলৈ। যি ছাত্ৰই সেই মেচত কচিং লৈছে, সেই ছাত্ৰই স্কুলৰ কোনো পৰীক্ষাত ফেল কৰা নাই; প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাতো প্ৰথম বিভাগত উত্তীৰ্ণ হৈ কোনো জনে অংকত আৰু কোনো জনে সংস্কৃতত লেটাৰ মাৰ্ক পাইছে। গতিকে মনালিছা মেচত থকা তিনিওজন শিক্ষকৰে নাম গোৱালপাৰা চহৰৰ সকলো ছাত্ৰৰ মুখে মুখে। অভিভাৱক সকলো শিক্ষক তিনিও-জনৰে গুণ বখানি শতমুখ।

কিন্তু মনালিছা মেচত বসতি কৰা শিক্ষক তিনিও গৰাকীৰ এই যশস্তাৰ গৰা খহনীয়া হবলৈ সৰহ দিন নালাগিল।

তেওঁলোকে ব্যক্তিগতভাৱে ছাত্ৰসকলক মেচত কচিং কৰাটো এৰি পেলালে। এই কথাত অভিভাৱকসকলৰ এটা বুজন অংশ বিক্ষুব্ধ হৈ পৰিল। আনকি চহৰৰ কোনো লোকে সকাম-নিকাম, পূজা-পাৰ্বণত নিমন্ত্ৰণ কৰিলেও মনালিছা মেচৰ সভ্যসকল কাৰো ঘৰলৈ নোযোৱা হ'ল। শিক্ষক তিনিজনৰ এনে কাৰ্য্যত কোনো কোনো লোকে অপমান বোধ কৰিলে আৰু তেওঁলোকে প্ৰকাশ্যে তিনিওজন শিক্ষকৰ বিৰুদ্ধে সমালোচনা কৰিলে। এনে সমালোচকৰ সমালোচনাৰ মূল মৰ্ম হ'ল—শিক্ষক তিনিওজন দান্তিক, সৌজন্যহীন, অসামাজিক, অমানৱীয় আৰু চইলামি তেওঁলোকৰ চৰিত্ৰৰ যথাসৰ্বস্ব। কিন্তু সকলো সমালোচনাৰ প্ৰতি শিক্ষক তিনিও গৰাকী নিৰ্লিপ্ত উদাসীন হৈ ৰ'ল।

অংকৰ শিক্ষক ৰবীন কাকতিয়ে এতিয়া মনপুতি ছাত্ৰহঁতক অংক

শিকাবলৈ এৰি দিলে। সমাজ সেৱাৰ নাম শুনিলেই তেওঁ নাক-মুখ বিকতাই দিয়ে। ছাত্ৰৰ লগতো আগৰ দৰে হলি-গলি কৰা এৰি দিলে। কাকতি মাষ্টৰৰ এনে পৰিৱৰ্তন দেখি স্কুলৰ প্ৰধান শিক্ষক আৰু ছাত্ৰহঁত আচৰিত হ'ল। মানুহজনৰ কি হ'ল কোনেও প্ৰকৃত কাৰণ নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰিলে। দুই-এজন চঞ্চল মতিৰ ছাত্ৰই চাহৰ দোকানত বহি মন্তব্য কৰিলে—“কাকতি মাষ্টৰে চাগৈ কোনোবা ছোৱালীৰ প্ৰেমত পৰিছে।”

ক্লাহৰে পঢ়া-শুনাত ভাল ছাত্ৰৰ সমূহ কলিতাই এই মন্তব্যৰ বিৰোধিতা কৰি কলে—“কাকতি চাবে কেতিয়াবাই বিয়া কৰাইছে। তেওঁৰ ল'ৰাই ক্লাছ নাইনত পঢ়ে। আদহীয়া বয়সৰ এই মানুহজনে এতিয়া প্ৰেমত পৰিবনে? কিবা কথাত দুখ পাইছে তেওঁ সকলোৰে প্ৰতি উদাসীন হৈছে।”

পৰিৱৰ্তন ইংৰাজীৰ শিক্ষক অজিত তালুকদাৰৰ চৰিত্ৰতো লক্ষ্য কৰা হ'ল। খেলা-ধূলাৰ নাম শুনিলেই অজিত মাষ্টৰৰ এতিয়া খং উঠা হ'ল। প্ৰধান শিক্ষকে বাবে বাবে অনুৰোধ কৰা সত্ত্বেও তেওঁ ছাত্ৰহঁতৰ লগত গুৱাহাটীত অনুষ্ঠিত নামনি অসম স্কুল টুৰ্ণামেণ্টলৈ যাবলৈ অমান্তি হ'ল। ক্লাহতো আগৰ দৰে আবেগ ঢালি পঢ়ুৱাবলৈ এৰি পেলালে। ব্যাকৰণৰ কোনো কঠিন প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ছাত্ৰই বিচাৰিলে তেওঁ উত্তৰ দিয়ে—“কিতাপত পাবা, চাই লবাচোন।” ব'ৰ্ডৰ ওচৰলৈ গৈ কিবা লেখিব খুজিলেই তেওঁক বাঘবোৰে ধৰা হ'ল। মুঠতে ক্লাহত তেওঁ মনোযোগ দিবলৈ এৰি দিলে। ইংৰাজী বিষয়ৰ নিচিনা এটি কঠিন বিষয়ৰ শিক্ষক-জনৰ এনে অমনোযোগিতা দেখি নৱম আৰু দশম মান শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-সকলে প্ৰধান শিক্ষকৰ ওচৰত আপত্তি দৰ্শাই দৰখাস্ত দিলে, দুবাৰো ধৰ্মঘট কৰিলে; কিন্তু ফল একো নহ'ল। যি অজিত মাষ্টৰে ইংৰাজী শিকালে সকলো ছাত্ৰই মনপুতি শুনিছিল, সেই অজিত মাষ্টৰে ইংৰাজী শিকালে এতিয়া ছাত্ৰই একো বুজুজা হ'ল। তেওঁ মাথোন ওপৰে

ওপৰে পঢ়িয়েই পাঠ্যক্ৰম শেষ কৰি দায়িত্ব হাত সৰাৰ যত্ন কৰিলে। এনেয়ে ছাত্ৰই ইংৰাজীত ফেল কৰে; তাতে কচিং এনে নিম্নস্তৰৰ হোৱাত ছাত্ৰৰ ফেইলৰ সংখ্যা বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। অজিত মাষ্টৰৰ এনে দায়িত্বহীনতাত ছাত্ৰ, অভিভাৱক সকলো জাঙ্গুল খাই উঠিল। তথাপি অজিত মাষ্টৰৰ শিকোৱা পদ্ধতিৰ কোনো পৰিৱৰ্তন নঘটিল। ববীন আৰু অজিতৰ বিৰুদ্ধে ৰাজহুৱা অভিযোগ শ্ৰৱণ কৰি কৰি সংস্কৃতৰ শিক্ষক অনন্ত শৰ্মাৰ কাণ ঘোলা হ'ল। কিন্তু এনে অভিযোগ পিচলৈ গৈ অনন্ত শৰ্মাৰ বিৰুদ্ধেও হবলৈ ধৰিলে। অনন্ত শৰ্মাৰ বিষয়ত কম ছাত্ৰই পাচ কৰে। তেওঁ সংস্কৃত নোৱাৰা ছাত্ৰসকলক ইচ্ছা কৰিয়েই অৱহেলা কৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও তেওঁ ছাত্ৰক পঢ়ুৱাতকৈ যজমানৰ পূজা-সেৱা আৰু ধৰ্ম কাৰ্য্যত বেছি মনোযোগ দিয়ে। ইচ্ছা মতেই স্কুল খতি কৰে। প্ৰাপ্য ছুটীতকৈও সবহ দিন ছুটী লবলৈ বিচাৰে। ক্লাহতো টোপনিয়াই থাকে।

আৰু এদিন তেওঁ উপলব্ধি কৰিলে কোনো শিক্ষকে এতিয়া ছাত্ৰক পঢ়ুৱাত মন নিদিয়ে। তেওঁ অকলে চিনচিয়াৰলি পঢ়ুৱাই ছাত্ৰহঁতক পণ্ডিত কৰিবনে? গতিকে তেওঁ পঢ়ুৱা কাৰ্য্যত পিঠি দি পুৰোহিত-গিৰী কৰা আৰু ভূত-প্ৰেতৰপৰা ৰক্ষাসূচক জাপ-জুৰী দিয়াত আত্ম-নিয়োগ কৰিলে। স্কুলৰ ছাত্ৰসকলে সকলো বিষয়তে অঠাই সাগৰত পৰি ককুবকাবলৈ ধৰিলে। স্কুলৰ বিৰুদ্ধে, শিক্ষকসকলৰ বিৰুদ্ধে বাইজে দিনে দিনে ওজৰ আপত্তি কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু এই ওজৰ আপত্তি কাণ পাতি শুনি তাক আঁতৰ কৰিবলৈ কোনো মানুহ নাছিল।

সংকামৰ সকলো সমৰ্থক মানুহৰে বোধহয় মৃত্যু হ'ল। ছাত্ৰ-সকলে দিনৰ পিছত দিন ধৰ্মঘট কাৰ্য্যত লিপ্ত হ'ল। সমদল উলিয়াই চহৰৰ আলিত চিঞৰ-বাখৰ কৰিবলৈ ধৰিলে—“আমাৰ প্ৰয়োজন সুশিক্ষা।” “আমাক লাগে, শিক্ষানুষ্ঠানত সুষ্ঠু পৰিবেশ।” “শিক্ষানুষ্ঠানত উপযুক্ত লোকক নিয়োগ কৰক।” “জাত-কুলৰ

কথা বিবেচনা নকৰি জ্যেষ্ঠতাৰ ভেটিত শিক্ষকক প্ৰমোচন দিয়ক।”
“বাহঁতলে, গৰু-গোহালিয়ে শিক্ষানুষ্ঠান পাতি অপদাৰ্থ লোকক নিযুক্তি
দিয়া কাৰ্য্য বাতিল কৰক।”

চহৰৰ বিভিন্ন অঞ্চল পৰিভ্ৰমণ কৰি শোভাযাত্ৰা মনালিছা মেচৰ
দুৱাৰ মুখেদি যাবলৈ ধৰিলে। কেতবোৰ ছাত্ৰই মনালিছা মেচত
শিলগুটি দলিয়াই দুৱাৰ-খিৰিকীৰ আয়না ভাঙিলে। শিক্ষকসকলক
উপলুঙা কৰি বিভিন্ন মন্তব্য দিলে। তাকে শুনি আনবোৰ মানুহে
হাঁহিলে।

এনে অশোভনীয় আৰু মৰ্যাদা হানিকৰ আচৰণ দেখি শিক্ষক
তিনিওজনৰ ভয়তে হাত-ভৰি লুকাল আৰু পিচদিনাখন বাতিপুৱাই
তালি-টোপোলা বান্ধি মেচ পৰিত্যাগ কৰি চহৰৰ নিৰাপদজনক স্থানত
থাকিবলৈ ব্যৱস্থা কৰিলে।

মনালিছা মেচৰ দুৱাৰ বন্ধ হ’ল। সেই বন্ধঘৰৰ প্ৰাংগণত অঞ্চলৰ
কণ-কণ ল’ৰা-ছোৱালীয়ে আবেলি ছাত্ৰসমদলৰ চিঞৰ-বাখৰৰ অনুকৰণত
চিঞৰ-বাখৰ কৰিলে। সমদল উলিয়াই মনালিছা মেচত দলিয়াই
আনন্দ উপভোগ কৰিলে। এই চিঞৰ-বাখৰ আৰু মনালিছা মেচৰ
টিঙত শিলগুটি পৰি হোৱা ধম্‌ধম্‌ শব্দই গোটেই অঞ্চলটোত আতংক
আৰু বিশৃঙ্খলাৰ সৃষ্টি কৰিলে। এই বিশৃঙ্খলা আৰু চিঞৰ-বাখৰ চাই
বাটৰুৱাই মিচিকিয়াই হাঁহিলে। কিন্তু তাৰ প্ৰকৃত মৰ্ম-বেদনা কোনেও
উপলব্ধি কৰিবলৈ যত্ন নকৰিলে। বিশৃঙ্খলা আৰু অনায়াস অধৰ্মৰ
মুখামুখিকৈ থিয় দিব পৰা লোকৰ কেতিয়া এই দুৰ্ভাগীয়া দেশত জন্ম হব,
কোনে কব পাৰে?

শিক্ষক তিনিওজন গুচি যোৱাত মেচটো বন্ধ হ’ল। ঘৰৰ মালিক
প্ৰভাত চৌধুৰীৰ পুৰণি বেমাৰটোৱে পুনৰ উক দিলে। এদিন বাতিপুৱা
লাখুটিদালত ভৰ দি প্ৰভাত চৌধুৰী ঘৰৰ দুৱাৰমুখত থিয় হ’ল।
তাকে দেখি ঘণ্টেশ্বৰ গোস্বামীয়ে দাত চেলাই হাঁহিলে।

আৰু মেচ প্ৰবাসী

চোকাই কৰক কিম্বা ওদাই কৰক বত্ৰেশ্বৰে এই দঙুৱা মেচত আমাক
পুৱা-গধূলি ভাত এমুঠি মুখত দিছিল। আৰু আজি যেতিয়া তাকো
পুলিছে ধৰি লৈ গ’ল ভাতমুঠি খোৱাৰো মুদা মৰিল। মেচ মেম্বাৰ চাৰিও-
জনে ইটোৰ মুখলৈ সিটোৱে চাই হামি কাঢ়িছো মাত্ৰ; অথচ কোনেও
চাহ এটোপাকে গৰম কৰিবলৈ সাহস গোটাৰ পৰা নাই। এনেবোৰ
অশুবিধাৰ হাত সাৰি থাকিবৰ উদ্দেশ্যে এদিন ময়েই বত্ৰেশ্বৰক এক
প্ৰকাৰ জোৰ কৰিয়েই আনি মেচৰ বান্ধনি কামত মকবল কৰিছিলো।
পিছে সি যে এনেখন কৰিব মই সপোনতো ভবা নাছিলো। মেচৰ
আন কেইজন মেম্বাৰে অৰ্থাৎ অশ্বিনী বৰুৱা, উমেশ গোস্বামী আৰু
হেমন্ত বৰঠাকুৰে বত্ৰেশ্বৰৰ কাণ্ড দেখি খঙত ভিতৰি ভিতৰি বিক্ষুব্ধ হৈ
পৰিলেও, সেই দগাবাজৰ নিযুক্তিত আগভাগ লওঁতা মোক মুখেৰে
একো কোৱা নাছিল, কিন্তু লম্পটৰ এনে কুকাৰ্য্য দেখি মই বৰ লজ্জিত
হৈছিলো।

আমাৰ ঘৰৰ মালিক প্ৰভাত চৌধুৰীয়ে গোটেই ঘটনাটোৰ সবিশেষ
খবৰ লৈ এইমাত্ৰ উঠি গ’ল। তেওঁ মুখেৰে একো নকলেও ভিতৰি ভিতৰি
বত্ৰেশ্বৰৰ কাৰ্য্য-কাৰখানাত সমূলি ভাল পোৱা নাছিল। সেই কথা তেওঁৰ
চিন্তা বিহ্বলতা আৰু আলোচনা প্ৰসংগত হৈ থকা অন্য মনষ্কতাৰপৰাই
বুজিব পৰা গৈছিল।

এবাৰ প্ৰভাত চৌধুৰীয়ে কৈছিল—“দুই দগাবাজৰ পতন যিমান সোনকালে হয় সিমানে সন্ত-সাধুৰ মঙ্গল।” বত্ৰেশ্বৰৰ তজবজীয়া স্বভাৱ আৰু আমাৰ লগত সুদীৰ্ঘ তিনিটা বছৰ থকাৰ কাৰণে তাৰ প্ৰতি চৌধুৰীয়ে কৰা এনে কটুক্তি আমি বৰ সহজে গ্ৰহণ কৰিবলৈ টান পাইছিলো। তাৰ প্ৰতি থকা কোমল অনুভূতিৰ উৰ্দ্ধলৈ গৈ যেতিয়া আমি তাৰ অপকৰ্ম আৰু দুষ্কৃতিৰ নিৰপেক্ষ বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰিছিলো তেতিয়া ঘৃণা আৰু বিদ্বেষত আমাৰ হৃদয় জ্বলি ভাপ হৈ গৈছিল।

আমি চাৰিজন নলবাৰী অঞ্চলৰ সোণকুৰিহা গাঁৱৰ ল'ৰাই আই. এ. পৰীক্ষা পাচ কৰি গোৱালপাৰা চহৰৰ গড়-কাপ্তানি বিভাগত কেৰাণী কাম কৰিছিলো আৰু গোৱালপাৰা কলেজৰ নৈশ শ্ৰেণীত নাম লগাই বি. এ. পঢ়িছিলো। প্ৰভাত চৌধুৰীৰ ভাড়াতীয়া ঘৰটো খালি হৈ থকাত চৌধুৰীৰ লগত হোৱা চিনা-জনাৰ সুযোগতে আমি তেওঁৰ ঘৰটো ভাড়া লৈছিলো।

ঘৰটোৰ আমি নামকৰণ কৰিছিলো প্ৰবাসী মেচ বুলি। প্ৰবাসী মেচত বসতি কৰা এই চাৰিটি প্ৰাণীয়ে ভবিষ্যতে বি. এ. পাচ কৰি কেৰাণী কামৰূপৰ মুক্তহৈ ঘৰৰ কাষৰ কোনোবা হাইস্কুলত শিক্ষকতা কৰাৰ স্বপ্ন দেখিছিলো। আমাৰ এই স্বপ্ন কেতিয়াবা ভাবোচ্ছ্বাসত বন্ধু মহলত ব্যক্ত হলে দুই-একে মন্তব্য কৰিছিল—“ধুব ক'ববাৰ, গড়-কাপ্তানি বিভাগৰ চাকৰি কোনোবাই এবেনে? এই বিভাগৰ চাকৰিত বাহিৰা আছে। লো-কাঠ নি ঘৰ এটি বান্ধিলেও কোনো মাতোটা নাই। প্ৰমোচনো আছে। তহঁত কি পাগল হৈছ যে এই সান্দহ খোৱা বালি এৰি চুৰাপাতনিত বহি ব'দ পুৰাবি। স্কুলত মাষ্টৰি কৰি কি পাবি? প্ৰমোচন নাই, বাহিৰা নাই, দৰিদ্ৰতা যিটো বৃত্তিৰ যথা সৰ্বস্ব তাকে আঁকোৱালি লবলৈ তহঁতে স্বপ্ন দেখিব লাগেনে? ধুব তহঁত সব পাগল। কোনোবা কণ্ঠাদাতাক যদি মাষ্টৰ আৰু গড়-কাপ্তানি বিভাগত কৰ্মচাৰীৰ ভিতৰত দৰা পচন্দ কৰি লব দিয়া, সেই পচন্দ নিশ্চয় কেৰাণীৰ ওপৰতে

পৰিব। কাৰণ কণ্ঠাদাতাই তেওঁ ছোৱালীয়ে হুবেলা দুসাজ আৰামত খোৱাটো তেওঁ পচন্দ কৰে। সমাজৰ দ্বাৰা অৱহেলিত এনে এটি বৃত্তিকে তহঁত বাচি লবলৈ স্বপ্ন দেখিছ। তহঁত চাৰিও আদৰ্শ পাগল।”

চাৰি সিদ্ধই বসতি কৰা প্ৰবাসী মেচৰ বান্ধনি ল'ৰা আছিল বত্ৰেশ্বৰ দাস। তাৰ ঘৰ আছিল নলবাৰী অঞ্চলৰ সোণকানি গাঁৱত। সৰুতে মাক-বাপেকক হেৰুৱাই সি অনাই-বনাই অঙহি-বঙহিৰ ঘৰে ঘৰে ঘূৰি ফুৰিছিল। এদিন সোণকুৰিহালৈ যাওঁতে বাটত লগ পাই গোৱালপাৰালৈ বান্ধনি কাম কৰিবলৈ আহিবলৈ বুলি সোধাত তপৰাই আহিব বুলি উত্তৰ দিলে।

পিচদিনাখন এটি পিঠি ফটা গেঞ্জি আৰু তপিনা ফটা থাকী হাফ-পেণ্ট পিন্ধি গলত এখন লেতেৰা গামোচা মেৰিয়াই সঁচা-সঁচিকৈ গোৱালপাৰালৈ যোৱাৰ উদ্দেশ্যে বত্ৰেশ্বৰ মোৰ ঘৰত উপস্থিত হ'লহি।

বত্ৰেশ্বৰক লগত লৈ সেইদিনাই গধূলি মই গোৱালপাৰাৰ প্ৰবাসী মেচ পালোহি। মেচৰ আন কেইজন মেম্বাৰেও এজন বান্ধনি ল'ৰা যোগাৰ কৰাত মনত বৰ আনন্দ পালে।

প্ৰবাসী মেচ চলিবলৈ ধৰিলে। মেচৰ লগে লগে আমিও চলিবলৈ ধৰিলো আৰু আমাৰ লগে লগে চলিবলৈ ধৰিলে বত্ৰেশ্বৰ। নিচেই কম দিনৰ ভিতৰতে বত্ৰেশ্বৰে নগৰৰ চাৰিওচুক, হাট-বজাৰ, ডাক্তৰখানা, ডাকঘৰ, বাছষ্টেণ্ড সকলো চিনি ললে। এক কথাত কবলৈ হলে তাৰ উপযুক্ততা আগতকৈ বাঢ়িল। আমিও তাক উৎসাহ দিয়াৰ উদ্দেশ্যে তাৰ মাহিলি দৰ্মহা পোন্ধৰ টকাৰ লগত পাঁচ টকা বৃদ্ধি কৰি কুৰি টকা কৰিলো। সি বৰ খুচি হোৱা যেন লাগিল।

তাৰ কাৰ্য্যক্ষমতা বঢ়াৰ লগে লগে আমি এটা কথা লক্ষ্য কৰিলো যে আগতকৈ মেচৰ খৰচ মাহে বৃদ্ধি হবলৈ ধৰিলে। আগেয়ে আমি প্ৰতিজনে মাহে আশী টকাকৈ দি সুন্দৰকৈ চলিছিলো। এতিয়া মাহে এশ পাঁচিশ টকা প্ৰতিজনে খৰচ কৰাতো মেচ নচলা হ'ল। আমি বৰ

নিকপায়ত পৰিলো। যদিও মুখেৰে একো নকৈ ঘটনাৰ গতিগোত্র লক্ষ্য কৰিলো। কেইদিন মান পিছত লক্ষ্য কৰিলো আমি অফিছলৈ যোৱাৰ পিছতেই বত্ৰেশ্বৰো মেচত নাথাকে। লাহে লাহে অফিছৰপৰা আহি কলেজলৈ যোৱাৰ আগমুহূৰ্ত্তত চাহ একাপ খাওঁ বুলিলেও বত্ৰেশ্বৰক নোপোৱা হলো। আনকি বাতি ক্লাছ কৰি আহি আমি ঘৰ পালেও বত্ৰেশ্বৰ ঘৰ নাপায়হি। গতিকে ভাত-পানী খাওঁতে বাতি প্ৰায় বাৰটা-এটা বাজে। আমি চাৰি সিদ্ধ মহা নিকপায়ত পৰি ত্ৰাহি মধুসূদন স্মৰণ কৰিবলৈ ধৰিলো। তেতিয়া আমাৰে মেচ মেছাৰ অস্থিনী বৰুৱা আৰু উমেশ গোস্বামীয়ে বত্ৰেশ্বৰক এদিন ধমক দি মেচত নিয়মিতভাৱে উপস্থিত থাকিবলৈ আৰু কাম-কাজত মনোযোগ দিবলৈ লুকুম জাৰি কৰিলে।

বত্ৰেশ্বৰ আগবদৰে ভাল ল'ৰা হ'ল আৰু কাম-কাজ ঠিকমতে কৰিবলৈ ধৰিলে। আমি স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালো। চাকৰি, কলেজত ক্লাছ আৰু পঢ়া-শুনা কৰা আমাৰ দৈনন্দিন কাৰ্য্যসূচী নিয়মিতভাৱে চলিবলৈ ধৰিলে। বত্ৰেশ্বৰে যুগুত কৰা ছুবেলা দুমুঠি অন্ন খাই আমাৰ স্বপ্নক বাস্তৱত ৰূপ দিবলৈ যত্ন কৰিবলৈ ধৰিলো।

কথা নাই, বাৰতা নাই এদিন আমি বাতি ভাত খাই থাকোতে বত্ৰেশ্বৰে চুচুক-চামাককৈ আমাক জনালে যে সি কেইদিনমানৰ কাৰণে ঘৰলৈ যাব খোজে। আমি প্ৰথমে আপত্তি কৰিলো যদিও সি বৰকৈ ধৰাত কি কাৰণে যায় জানিব বিচাৰিলো। তেতিয়া সি জনালে যে মামাকে তাৰ বিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। গতিকে সি নগলে বিয়াখনটো হব নোৱাৰে, গতিকে সি যাবই লাগিব। আমি একো উপায় নেদেখি তাক যাব দিবলৈ মান্তি হলো। সি আমাকো বিয়ালৈ যাবলৈ হাত জোৰ কৰি নিমন্ত্ৰণ কৰিলে আৰু বিয়াৰ খবচ বাবদ তিনিশ টকা ধাৰলৈ খুজিলে আৰু লগতে সি কলে যে ধাৰে লোৱা টকাখিনি তাৰ দৰ্মহাৰ-পৰাই মাহে মাহে কাটি দি পৰিশোধ কৰিব।

এটা মানবীয় অনুভূতিৰ বশৱৰ্তী হৈ আমি বত্ৰেশ্বৰৰ কথাত মান্তি হলো আৰু তাক টকা তিনিশ দি দি। পিছদিনাখন বত্ৰেশ্বৰে গজেন্দ্ৰ গমনে বিয়া কৰাবলৈ ঘৰলৈ গ'ল।

কেইদিন মানৰ পিছত সি যোৱাৰ দিনাখন নিৰ্দিষ্ট কৰি লোৱা তাৰিখ মতেই গধূলি আহি প্ৰবাসী মেচত উপস্থিত হৈ বত্ৰেশ্বৰে তাৰ কামত যোগদান কৰিলে।

ঘৰৰপৰা অহাৰ পিচৰেপৰা বত্ৰেশ্বৰৰ গাত আগৰ বেমাৰটোৱে উক দিলে। এইবাৰ বৰুৱা আৰু গোস্বামীয়ে তাৰ বেমাৰৰ চিকিৎসা নকৰি মুখ ওন্দোলাই চাই থাকিল। এনে ওন্দোলা মুখৰ প্ৰতিবিশ্ব মোৰ গাত হেলনীয় ভাৱে পৰিল। মোৰ ঘৰৰ ওচৰৰ ল'ৰা কাৰণে ময়ো টানকৈ কিবা এটা কবলৈ বেয়া পালো। কাৰোপৰা একো সাৱধান বাণী নুশুনাত বত্ৰেশ্বৰে মাত্ৰা চেৰাই যাবলৈ ধৰিলে। কেতিয়াবা সি বাৰী-লুটি ফুৰা গৰুৰ দৰে বাতিও মেচলৈ নহা হ'ল। ফলত আমি চাৰিওজনে হয় লঘোনে পৰি থাকিব লাগে নহয় স্বহস্তে চাউল এমুঠি সিদ্ধ কৰি ধৰিব লাগে। তাৰ উপৰিও মাহে একশ পঁচিশ টকা প্ৰতিজনে খোৱাৰ বাবদ খবচ কৰা সত্ত্বেও যেতিয়া কেৱল নাই নাই ঘণ্টাধৰি শুনিব লগা হ'ল তেতিয়া আমাৰো অসহ্য লাগিল। আজি বা তেল নাই, কাইলৈ বা লোণ নাই, পৰহিলৈ বা খৰি নাই—এনেদৰে নাই, নাই বাণে আমাক চাৰিও ফালৰপৰা আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে। দৰ্শনৰ ছাত্ৰ হেমন্ত বৰঠাকুৰক প্ৰথমে এই বাণে ধৰাশায়ী কৰিলে। তেওঁ এদিন খঙৰ ভাৱকত বত্ৰেশ্বৰক কলে—“হয়নে বত্ৰেশ্বৰ, তই যদি বিয়া-বাহুই কৰিলি আগৰ পদ্ধতি শুঙি ফুৰা স্বভাৱটো এৰ আৰু যদি স্বভাৱটো এৰিব নোৱাৰ চাকৰিটোকে এৰি পেলা। ছয়োটা কাম এনেদৰে নচলিব একা। আমি ভাতমুঠি বান্ধি খাবলৈ বেয়া নাপাওঁ। চাকৰি কৰা মানুহ; পঢ়া-শুনাত অশুবিধা পাওঁ কাৰণেহে ভাতমুঠি সিজাবলৈ তোক ৰাখিছো। তই যদি কথা নুশুন অহা মাহৰ এক তাৰিখৰপৰা

ইয়াত থাকিব নোৱাৰিব। সময় তাক টকা ছয়োটা খৰচ কৰিবলৈ আমাৰ শক্তি নাই। তই এনেদৰে মাসৈ পাই গৈছ যে এই মেচত তই আমাৰ বান্ধনি নে আমি তোৰ বান্ধনি বুজিবলৈ টান হৈছে।”

বৰঠাকুৰৰ কথাবোৰ শুনি বত্ৰেশ্বৰে মুখখনি এপাচিমান কৰিলে। তাৰ ফাললৈ লক্ষ্য কৰি বৰঠাকুৰে পুনৰ কবলৈ ধৰিলে—“বাক বত্ৰেশ্বৰ থানাৰ দাবোগাই তোক যে মাতি পঠিয়াইছিল তই গৈছিলিনে?” বত্ৰেশ্বৰে মূৰটো জোকাৰি নাই যোৱা বুলি উত্তৰ কৰিলে। বৰঠাকুৰে বত্ৰেশ্বৰক কেইকামান চাহ কৰিবলৈ লক্ষ্য কৰি মেচৰ তিনিজন মেম্বাৰৰ লগত গল্প-গুজৰ কৰাত লাগিল। আলোচনা প্ৰসংগত বৰুৱা আৰু গোস্বামীয়ে মোৰ ফাললৈ লক্ষ্য কৰি কলে—“বত্ৰেশ্বৰৰপৰা আমাৰ কাম নহব চৌধুৰী। তাক সোনকালে বিদায় দিয়াটোহে উচিত কাৰ্য্য হব। তাৰ বিৰুদ্ধে ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ মুখত শুনা দুই-এটা আপত্তিকৰ কথাই আমাৰ সন্মানত আঘাত দিছে। ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ লগত সম্প্ৰীতিৰে চলিবলৈ হলে বত্ৰেশ্বৰক ঘৰলৈ যাবলৈ দিয়াটোহে সমীচীন হব।”

বৰুৱা আৰু গোস্বামীৰ কথা শেষ হবলৈ নিদি বৰঠাকুৰে ওপৰতে কলে—“বত্ৰেশ্বৰক এই মেচত আৰু বখাৰ যত্ন নকৰিব চৌধুৰী। সি অতি টেণ্টন, সাত ঘাটৰ চেঙেলি। সি কেতিয়াবা আমাক ভোটত নেবেচিলে বন্ধা।”

বৰুৱা, বৰঠাকুৰ আৰু গোস্বামীৰ মুখত মোৰ গাঁৱৰ ওচৰৰ সোণকানি গাঁৱৰ বত্ৰেশ্বৰৰ বিষয়ে এনেবোৰ মন্তব্য শুনি মোৰ বৰ ভাল নালাগিল। অথচ বত্ৰেশ্বৰক এই মেচত বখাৰ ওপৰত মই আৰু মোৰ সতীৰ্থসকলক পতিয়ন নিয়াবলৈ যত্ন কৰাৰ কোনো যুক্তি বিচাৰি নাপালো।

মনৰ কোনোবাখিনিত সামান্য আঘাত অনুভৱ কৰিলো। মোৰ মনত পৰিল এজন মানুহৰ কথা। তেওঁৰ নাম বলোভদ্ৰ শৰ্মা। এসময়ত একেলগে শিক্ষকতা কৰিছিলো। বলোভদ্ৰ শৰ্মাক আমি কৃপণৰ আধুনিক অৱতাৰ বুলি ঠাট্টা-মস্কৰা কৰিছিলো। শৰ্মাই নিজৰ ভাতমুঠি

নিজে সিদ্ধ কৰাৰপৰা কাপোৰ ধোৱা, বাচন-বৰ্তন চাফা কৰা, ঘৰ জাক দিয়া, আলহীক চাহ-পানী দিয়া ইত্যাদি সকলো কাম নিজে কৰি লৈছিল। তথাপি চাকৰ-বাকৰ নাৰাখিছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও তেওঁ প্ৰতি শনিবাৰে স্কুল ছুটীৰ পিছত কুৰি মাইল বাস্তা চাইকেল কৰি নিজৰ গাওঁ সানেকুছি পাইছিলগৈ। ববিবাবৰ গোটেই দিনটো পৰিয়ালৰ যাৱতীয় কামত ব্যস্ত থাকি শিহুদিনা পুৱাই পুনৰ কুৰিমাইল আঁতৰত থকা চুমুনীচকি হাইস্কুলত উপস্থিত হৈছিলহি। মানুহজনে ইমান কষ্ট কৰিছিল অথচ ঘৰৰ কামখিনি নাইবা স্কুলত থকা দিন কেইটাত ভাত এমুঠি বান্ধিবলৈ এজন চাকৰ বাখিবলৈ টান পাইছিল। কেতিয়াবা মই উপযাচি কলেও তেওঁ ভেকাহি মাৰি উত্তৰ দিছিল—“থওঁক থওঁক চৌধুৰী, চাকৰ বোলা প্ৰাণীটি বৰ ভাল বস্তু নহয়। ইহঁতে গিৰিহঁতক নাকত ধৰি চাকত ঘূৰায়। যেতিয়ালৈ আমাৰ চাকৰ বাখি আৰাম কৰা মনোবৃত্তি থাকিব তেতিয়ালৈ দেশত পৰিশ্ৰমৰ মৰ্যাদা কথাষাৰ বক্তৃতা মঞ্চৰ সম্পদ হৈছে থাকিব। আমাৰ চৰিত্ৰত আত্মনিৰ্ভৰশীল মনোবৃত্তি গঢ় লৈ উঠিব।” বলোভদ্ৰ শৰ্মাৰ মুখৰ এই আওপুৰণি উপদেশ শুনি মোৰ চিত্ত ভাৰাক্ৰান্ত হৈছিল। মুখেৰে মই একো কোৱা নাছিলো আৰু আজি যেতিয়া বৰুৱা, গোস্বামী আৰু বৰঠাকুৰৰ মুখত আমাৰ মেচৰ বান্ধনি ল'ৰাৰ বিৰুদ্ধে উপযুক্তপৰি অভিযোগ শুনিলো তেতিয়া যেন মই কিবা এটা নতুন সত্য আৱিষ্কাৰ কৰাৰ গোঁৱৰ লাভ কৰিলো। এই গোঁৱৰ হিয়াখুলি অভিব্যক্ত কৰাৰ উদ্দেশ্যে মই খিৰিকীৰে ৰাজআলিলৈ চালো। মোৰ দৃষ্টিত পৰিল গোৱালপাৰা পুলিচ থানাৰ দাবোগা প্ৰভাত দাস। তেওঁ দুটা চিপাহি লগত লৈ আমাৰ মেচৰ নঙলা খুলি ভিতৰলৈ আহিব ধৰিছে।

মই তেওঁক দেখিয়েই বাৰান্দালৈ ওলাই আহিলো। তেওঁ কবলৈ ধৰিলে—“আপোনালোকক আমনি কৰিব লগা হোৱাত মই বৰ লাজ পাইছোঁ। আপোনালোকৰ বান্ধনি ল'ৰা বত্ৰেশ্বৰক মই আজি তিনিদিনে

মাতিও থানালৈ নিব নোৱাৰিলে। উপায় নাপাই আমিহেই তাক
 নিবলৈ আহিলো। দোষ মাৰ্জনা কৰিব। সি এটা গুৰুতৰ অভিযোগত
 অভিযুক্ত। সোণকানি গাঁৱৰ নিসহায় বালিকা এজনীক চাকৰি দিম
 বুলি প্ৰলোভন দেখুৱাই আনি নগৰৰে এটি কুখ্যাত হোটেলত ৰাখি দেহ-
 বিক্ৰী কৰাৰ অভিসন্ধি কৰিছে। গতিকে আদালতৰ ওচৰত তাক
 হাজিৰ কৰি দিয়াটো আমাৰ দায়িত্ব।” হাতত হাতকেৰেয়া লগাই
 প্ৰভাত দাসে আমাৰ প্ৰবাসী মেচৰ বান্ধনি ল’ৰা বত্ৰেশ্বৰক থানালৈ লৈ
 গ’ল। পৰাজিত এটি ষাঁড় গৰুৰ দৰে বাওঁহাতেৰে গালত লাগি থকা
 চাইৰ দাগটো মুচি মুচি মূৰটো বেঁকা কৰি চকু দুটাৰে ঘোপাকৈ আমালৈ
 চাই দাবোগাৰ পিছে পিছে বত্ৰেশ্বৰ যাবলৈ ধৰিলে। মেচৰ চাৰিওটি
 প্ৰাণীয়ে নিসহায়ভাৱে ইটিৰ মুখলৈ সিটিয়ে চালো। কোনেও মুখেৰে
 একো মাতিবলৈ সাহস নকৰিলো, পাখী ভঙা চৰাইৰ দৰে আমি তললৈ
 মুখ কৰি থাকিলো মাত্ৰ।

॥ অন্ত ॥